

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
РАДА АДВОКАТІВ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
АКАДЕМІЯ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ АДВОКАТСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ

*Матеріали
науково-практичної конференція
(м. Київ, 12 грудня 2017 р.)*

 ПРАВОВА
ЄДНІСТЬ
РЕДАКЦІЯ
ЮРИДИЧНИХ
ВИДАНЬ

Київ • 2018

УДК 347.965(082)

E88

Редакційна колегія:

Отраднова О. О. – доктор юридичних наук, професор, заступник декана з наукової роботи та міжнародних відносин юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Погорецький М. А. – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, голова науково-практичної ради Ради адвокатів Київської області;

Бойко П. А. – заслужений юрист України, голова Ради адвокатів Київської області;

Бірюкова А. М. – кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, проректор Академії адвокатури України, член дисциплінарної палати Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Київської області, заступник голови Ради адвокатів Київської області;

Нестор Н. В. – кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Шурин О. А. – кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

E88   Етичні засади адвокатської професії: матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 12 грудня 2017 р.) (Відповідальний ред. д-р юрид. наук, проф. М. А. Погорецький). К. : Алерта, 2018. – 102 с.

ISBN 978-617-566-498-8

До збірника увійшли тези доповідей та наукових повідомлень науковців та практичних працівників із проблемних питань реалізації етичних засад адвокатської професії.

Матеріали друкуються в авторській редакції та мовою авторів, відповідальність за їх зміст несуть автори. Редколегія видання може не поділяти погляди, викладені у збірнику.

Розраховано на науковців, викладачів, практикуючих юристів та студентів вищих навчальних юридичних закладів.

Матеріали збірника розраховані на юристів – науковців, практиків, викладачів, студентів та осіб, які цікавляться сучасними тенденціями у сфері адвокатської діяльності.

УДК 347.965(082)

© Юридичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2017

© Видавництво «Алерта», 2018

ISBN 978-617-566-498-8

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

<i>Отраднава О. О.</i>	5
<i>Бойко П. А.</i>	6
<i>Погорецький М. А.</i>	8
<i>Бірюкова А. М.</i>	9

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

<i>Артем'єва Н. П.</i> Проблеми надання безоплатної правової допомоги в цивільному процесі України.....	10
<i>Бірюкова А. М.</i> Окремі етичні питання укладення договору про надання правової допомоги	14
<i>Жуковська О. Л.</i> Принцип незалежності в проекції останніх змін до правил адвокатської етики.....	19
<i>Захаров П. С.</i> Застосування правил адвокатської етики при доказуванні у цивільних справах	24
<i>Захарова О. С.</i> Реалізація правил адвокатської етики у судочинстві	29
<i>Ковалко Н. М.</i> Адвокат vs. адвокат: морально-етичні засади взаємин між адвокатами.....	33
<i>Ковальчук А. М.</i> Проблемні питання застосування окремих принципів адвокатської етики захисником в процесі примирення потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) ...	36
<i>Костюченко О. Ю.</i> Етичні аспекти проведення захисником допиту під час судового засідання	39
<i>Легких К. В.</i> Імунітет та свобода висловлювань захисника в судовому засіданні	42
<i>Липівська О. А.</i> Якість правової допомоги як етична вимога до адвоката.....	48
<i>Лісниченко Є. С.</i> Етичні аспекти відносин адвоката з органами адвокатського самоврядування.....	52
<i>Нестор Н. В.</i> До питання про баланс між пріоритетами інтересів клієнта та дотриманням принципу законності під час прийняття та виконання доручення клієнта	55

<i>Очкoльда М. Г.</i> Дотримання адвокатом таємниці досудового розслідування	59
<i>Павлов М. О.</i> Взаємодія принципів конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів в адвокатській діяльності.....	62
<i>Пацкан Н. В.</i> Деякі правові аспекти доступу до професії адвоката з огляду на реформу адвокатури в Україні	69
<i>Погорецький М. А.</i> Вплив етичних засад професійної діяльності адвоката в країнах ЄС на їх розвиток в Україні	73
<i>Предко Д. Є.</i> Психологічні особливості адвокатської діяльності Цицерона: сучасні контексти	84
<i>Старенький О. С.</i> Дотримання адвокатської таємниці під час здійснення тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні.....	87
<i>Степанов Є. В.</i> Дисциплінарна відповідальність за порушення Правил адвокатської етики при спілкуванні адвокатів у соціальних мережах.....	91
<i>Яновська О. Г.</i> Дотримання Правил адвокатської етики в світлі незалежності адвокатської професії.....	95

Вітальне слово

Отрадна О. О.,

*доктор юридичних наук, професор,
заступник декана юридичного факультету
з наукової роботи та міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Шановні колеги!

Сучасна юридична освіта – це не тільки підготовка якісного та високопрофесійного правника – адвоката, прокурора, судді, нотаріуса, юрисконсульта, але і підготовка людини, яка буде чітко слідувати як загальнолюдським, так і корпоративним етичним нормам, що панують у професійному співтоваристві.

Етичні правила поведінки мають величезне значення для всіх видів юридичної професії. Однак мабуть найвагоміший вплив норми етики здійснюють на діяльність адвоката. Адвокатська етика – це поведінка адвоката переважно у обставинах, у яких він діє саме як адвокат, або представляє свою професію, або сприймається оточуючими саме як представник корпорації адвокатів. І тут адвокат має слідувати високим етичним стандартам поведінки, забезпечуючи дотримання інтересів клієнта, держави та суспільства у цілому.

У зв'язку з цим проведення у стінах Київського національного університету імені Тараса Шевченка професійного заходу, присвяченого питанням адвокатської етики, важко переоцінити. Етичні норми поведінки адвокатів не є усталеним поняттям. Вони змінюються та розриваються у ногу з часом. З появою телефонів з'явилися етичні правила телефонних розмов. Розвиток соціальних мереж викликав необхідність врегулювання етики поведінки адвоката у таких соцмережах тощо.

Етичні правила поведінки адвоката мають вдосконалюватися на підставі наукового підходу. Саме тому поєднання науки та практики при обговоренні питань адвокатської етики є край необхідним. А тому важливим є проведення обговорення проблем адвокатської етики саме у стінах поважних університетів та правових шкіл із залученням знаних професорів, потужних практиків та молоді, за якою майбутнє адвокатури.

Бойко П. А.,
заслужений юрист України,
голова Ради адвокатів Київської області

Шановні колеги!

Протягом останнього часу в соціальному житті суспільства відбуваються суттєві ціннісні трансформації, які впливають на особливості формування моральних засад діяльності інституту адвокатури України. Водночас одним із чинників їх формування має бути пошук підходів до вирішення ціннісних дилем адвоката в його професійній діяльності та забезпечення приведення української адвокатури до європейського рівня.

З цією метою Рада адвокатів Київської області спільно з Академією адвокатури України та кафедрою правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка проводимо науково-практичну конференцію «Етичні засади адвокатської професії».

Доповідачами на заході виступили знані науковці та відомі адвокати. Крім того, у роботі науково-практичної конференції візьмуть участь викладачі Академії адвокатури України, юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної академії прокуратури України, учені з філософського та психологічного спрямування, адвокати Київської області.

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлено, що дотримання Правил адвокатської етики є одним з основних професійних обов'язків адвоката, які також слугують обов'язковою для використання адвокатами системою орієнтирів при збалансуванні ними своїх багатоманітних та іноді суперечливих професійних прав та обов'язків. У зв'язку з цим доповідачі науково-практичної конференції особливу увагу приділили аналізу нової редакції Правил адвокатської етики, яка була затверджена 9 червня 2017 року звітно-виборним З'їздом адвокатів України. Крім того, у рамках заходу були визначені основні дилеми в професійній діяльності адвокатів та запропоновані окремі варіанти їхнього вирішення на основі професійної моралі, етики та деонтології. Також наголошувалося на важливості усвідомлення взаємозв'язку між дотриманням кодексу поведінки адвокатами та підвищенням довіри суспільства до інституту адвокатури.

Протягом заходу учасники будуть мати змогу обмінятися інформацією, досвідом та поглибити власні знання, що сприятиме створенню відкритого інформаційного середовища та взаємодії між провідними фахівцями та вченими в галузях юридичних, психологічних та філософських наук.

За результатами цього заходу буде випущено збірник матеріалів науково-практичної конференції «Етичні засади адвокатської професії», які будуть корисними вченим, працівникам правоохоронних та судових органів, викладачам та студентам вищих навчальних закладів, а також усім, хто цікавиться діяльністю інституту адвокатури України.

Бажаємо вам творчого натхнення, успіхів у ваших починаннях, нових звершень та перемог!

Погорецький М. А.,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
голова науково-практичної ради
Ради адвокатів Київської області

Шановні колеги, друзі!

Маю велику честь за дорученням кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та науково-практичної ради Рада адвокатів Київської області привітати Вас із початком науково-практичної конференції «Етичні засади адвокатської професії».

Сьогоднішній науково-практичний форум є надзвичайно важливим, адже на порядок денний ми виносимо для обговорення питання, які складають основу нашої професії – етичні засади адвокатської діяльності. Успішне вирішення цих питань сприятиме подальшому зміцненню авторитету адвоката та реалізації засад правосуддя в нашій державі.

Важливою віхою в діяльності адвокатури України і кожного адвоката, зокрема, є затвердження 9 червня 2017 р. звітно-виборним з'їздом адвокатів України Правил адвокатської етики, які мають на меті уніфіковане закріплення традицій і досвіду української адвокатури в сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загально-визнаних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві.

Водночас окремі положення цих Правил мають дискусійний характер та потребують подальшого правового удосконалення й вироблення механізмів їх практичної реалізації. Саме ці питання, судячи із заявлених тем доповідей та наукових повідомлень, будуть предметом нашого обговорення. Впевнений, що більшість із цих питань будуть в подальшому предметом наукових досліджень, у тому числі й на рівні магістерських робіт, кандидатських та докторських дисертацій.

Бажаю поважному зібранню гарного настрою, творчої наснаги, плідної роботи, цікавих фахових дискусій, конструктивних рішень та їх реалізації у відповідних правових актах та в адвокатській практиці!

Бірюкова А. М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України,
проректор Академії адвокатури України,
член дисциплінарної палати
Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури
Київської області, заступник голови Ради адвокатів
Київської області*

Шановні учасники конференції!

Від імені Академії адвокатури України, дозвольте привітати вас з початком роботи науково-практичної конференції «Етичні засади адвокатської професії».

Тематика даної конференції присвячена актуальним питанням етичних норм адвокатської діяльності.

Ця проблематика не втрачає актуальності, особливо з часу прийняття Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року, яким запроваджено новий підхід до розгляду та прийняття рішень дисциплінарними органами адвокатури з питань застосування адвокатами Правил адвокатської етики.

Треба зазначити, що серед питань, що урегульовуються нормами Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», не останню чергу займають етичні аспекти в адвокатській діяльності.

Затвердження 9 червня 2017 року, вищим органом адвокатського самоврядування України, – звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року, нової редакції Правил адвокатської етики, безумовно, потребують ґрунтовного наукового дослідження.

Зважаючи на актуальність питань, що передбачені для обговорення під час цієї конференції, переконана, що фахові доповіді, повідомлення, діалоги та дискусії будуть сприяти розвитку вітчизняної науки.

Хочу побажати вам ефективної дискусії та творчої наснаги.

Наукові доповіді та повідомлення

Артем'єва Н.П.,

аспірант кафедри правосуддя

юридичного факультету

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Після проведення 2 червня 2016 року конституційної реформи щодо правосуддя на рівні Конституції України термін «правова допомога» був замінений на термін «професійна правнича допомога». З метою приведення ЦПК України у відповідність до Конституції 3 жовтня 2017 року Верховна Рада України прийняла ЦПК України у новій редакції, в якій також почав вживатися термін «професійна правнича допомога». Так, в ч. 3 ст. 15 ЦПК України передбачено, що безоплатна правнича допомога надається в порядку, встановленому законом, що регулює надання безоплатної правничої допомоги. Незважаючи на це Закон України «Про безоплатну правову допомогу» дотепер застосовує стару законодавчу термінологію. Вважаємо, що в даному випадку має місце недолік законодавчої техніки, оскільки термінологічну базу спеціального закону не було приведено у відповідності до Основного закону та процесуальних кодексів України.

Особи, які бажають скористатися своїм правом на безоплатну правову допомогу в цивільному процесі України повинні звернутися із письмовою заявою до будь-якого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги або територіального органу юстиції незалежно від місця реєстрації свого проживання або тимчасового перебування особи. У випадку, якщо мова іде про неповнолітніх, недієздатних або обмежено дієздатних осіб, то звернутися до зазначе-

них органів повинні законні представники таких осіб (опікуни, піклувальники). В даному випадку на рівні практики існує проблема, яка полягає в тому, що законні представники осіб можуть не виконувати покладені на них законодавством обов'язків щодо захисту неповнолітніх, недієздатних або обмежено дієздатних осіб. Більше того, законні представники можуть зловживати своїми правами. Таким чином, в даному випадку в Законі України «Про безоплатну правову допомогу» наявна прогалина щодо захисту неповнолітніх, недієздатних або обмежено дієздатних осіб.

Після отримання від особи письмової заяви про надання безоплатної правової допомоги в цивільному процесі України відповідні центри зобов'язані розглянути дану заяву протягом 10 днів і прийняти рішення, чи буде такій особі надаватися безоплатна допомога. У випадку, якщо заява була адресована територіальному органу юстиції, останній протягом 3 днів зобов'язаний надіслати дану заяву до центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, діяльність якого поширюється на територію відповідної адміністративно-територіальної одиниці. При прийнятті рішення відповідальний центр перевіряє, чи відповідає суб'єкт звернення критеріям ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», а також чи є взагалі підстави для надання такої допомоги в цивільному процесі України. Якщо особа не має підстав для отримання безоплатної вторинної правової допомоги, Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги приймає рішення про відмову в наданні безоплатної вторинної правової допомоги і надсилає копію цього рішення особі, яка звернулася про надання такої допомоги, з одночасним роз'ясненням порядку оскарження рішення про відмову в наданні безоплатної вторинної правової допомоги (ч. 4 ст. 19 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»).

Національна асоціація адвокатів України з даного приводу наголосила, що в Україні дотепер не встановлено критерії надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим громадянам. Результатом є те, що правова допомога надається за бюджетні кошти всім без виключення особам без врахування їх майнового стану [1, с. 8].

Після прийняття рішення про надання безоплатної правової допомоги особі в цивільному процесі відповідальний центр призначає адвоката, який надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом. При цьому, під час призначення адво-

ката враховуються його спеціалізація, досвід роботи, навантаження, складність справ, у яких адвокат бере участь. У разі неможливості призначення адвоката, який надає безоплатну правову допомогу на постійній основі за контрактом, відповідальний центр укладає договір з адвокатом, включеним до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Таким чином, особа, яка потребує безоплатної правової допомоги в цивільному процесі України, звертається до центру з надання безоплатної правової допомоги і останній самостійно приймає рішення. За даних умов особа фактично позбавлена права вільно обирати захисника своїх прав у суді, оскільки це віднесено до виключної компетенції центру з надання безоплатної правової допомоги. Наявні положення статей 19–22 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» ми схильні вважати такими, що напрямую порушують ст. 59 Конституції України, а також базові принципи Конвенції про захист прав та основоположних свобод.

Національна асоціація адвокатів України з даного приводу постановила, що Закон України «Про безоплатну правову допомогу» сприяє дискримінації за матеріальною та майновою ознакою, що є порушенням права на справедливий суд та заборони будь-якої дискримінації. Особи, які мають фінансові ресурси, мають можливість вільно обрати собі адвоката за своїм вибором (тобто, укласти з ним угоду про надання правової допомоги), тоді як ті, хто таких ресурсів не має, не мають вибору та змушені погодитись на адвоката, який їм на свій вибір надасть (призначить) центр безоплатної правової допомоги [1, с. 8].

Наступною проблемою безоплатної правової допомоги в цивільному процесі України є те, що особа, яка користується такою допомогою, має обмежені права щодо заміни адвоката, якого йому було призначено центром надання безоплатної правової допомоги. В ст. 24 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» передбачений вичерпний перелік випадків, коли адвоката може бути замінено: 1) хвороби адвоката; 2) неналежного виконання адвокатом своїх зобов'язань за умовами договору; 3) недотримання ним порядку надання безоплатної вторинної правової допомоги; 4) виключення адвоката з Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. В будь-якому випадку процедура заміни адвоката аналогічна процедурі призначення адвоката – особа повинна звернутися

до центру надання безоплатної правової допомоги. Проблема полягає в тому, що поняття «неналежності» виконання адвокатом своїх зобов'язань є оціночним і центри надання безоплатної правової допомоги можуть по-різному кваліфікувати дії адвоката в цивільному процесі.

Список використаних джерел:

1. Система безоплатної правової допомоги в Україні: поточні проблеми та рекомендації щодо її реформування. Звіт підготовлений Національною асоціацією адвокатів України, затверджений рішенням Ради адвокатів України № 125 від 13.11.15. К., 2015. 15 с.

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

3. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів № 6232 від 23.03.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.

4. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

Бірюкова А. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,

заслужений юрист України,

проректор Академії адвокатури України,

член дисциплінарної палати

Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Київської області, заступник голови Ради адвокатів

Київської області

ОКРЕМІ ЕТИЧНІ ПИТАННЯ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

9 червня 2017 року, вищим органом адвокатського самоврядування України, – звітно-виборним з’їздом адвокатів України 2017 року, затверджені Правила адвокатської етики [3], які слугують обов’язковою для використання адвокатами системою орієнтирів при збалансуванні, практичному узгодженні ними своїх багатоманітних та іноді суперечливих професійних прав та обов’язків відповідно до статусу, основних завдань адвокатури та принципів її діяльності.

Норми адвокатської етики покликані забезпечити найбільш ефективне виконання адвокатом своїх професійних обов’язків із захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, які звернулися за правовою допомогою та закріплюють єдину систему критеріїв оцінки дисциплінарними органами адвокатури етичних аспектів поведінки адвоката.

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» « № 5076-VI [4] встановлено професійний обов’язок адвоката з дотримання Правил адвокатської етики. Порушення адвокатом цього обов’язку, є одним з видів дисциплінарного проступку, з наступним притягненням адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Аналіз етичних аспектів у професії адвоката був би неповним без розгляду вкрай складного та дискусійного питання про взаємовідносини між адвокатами при наданні правової допомоги одному клієнту.

Положення Правил адвокатської етики передбачають можливість прийняття доручення клієнта декількома адвокатами, адвокатськими бюро та адвокатськими об’єднаннями (стаття 24 Правил). Така мож-

лівість допускається виключно за бажанням клієнта або за погодженням з ним.

Разом з тим, складність реалізації даного питання, зумовлюється неурегульованістю форми такого «бажання» або «погодження» клієнта на надання йому правової допомоги декількома адвокатами.

Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» дає визначення договору про надання правової допомоги, як домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору (п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону) [4].

При цьому, норми Закону не встановлюють вичерпний перелік обов'язкових умов для укладення такого роду договору, а надають можливість сторонам самостійно визначити певні умови.

Правильним вбачається підхід, за яким адвокат, укладаючи договір з клієнтом, ураховує норми Правил адвокатської етики, які, згідно зі статтею першої, не відмінюють і не замінюють положень чинного законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, а доповнюють і конкретизують його [3].

Так, за бажанням клієнта або за погодженням з ним, допускається прийняття одного доручення декількома адвокатами. В цьому випадку, Правила адвокатської етики встановлюють обов'язок для адвокатів, які сумісно виконуватимуть доручення, визначити засади розподілу їх обов'язків, повноважень та відповідальності адвокатів перед клієнтом (ч. 1 ст. 24 Правил) [3].

На мою думку, однією з умов договору про надання правової допомоги у розглядуваній ситуації, адвокати мають передбачити саму можливість надання правової допомоги клієнту декількома адвокатами. При цьому, у разі укладення договору про надання правової допомоги різними організаційно-правовими формами адвокатської діяльності, фіксація засад розподілу обов'язків між адвокатами, їх повноважень та відповідальності можлива в окремому документі, з обов'язковим погодженням з їх клієнтом.

Окремої уваги потребують розгляд положень Правил адвокатської етики, що регулюють взаємовідносини адвоката з іншими особами під час укладення договору про надання правової допомоги

та пов'язані з можливістю самостійного залучення клієнтом «другого» адвоката.

Так, Правила встановлюють обов'язок адвоката на дотримання поваги до прав інших адвокатів під час прийняття доручення клієнта.

Відповідно до статті 23 Правил, до укладення договору з клієнтом адвокат повинен з'ясувати у нього, чи не пов'язаний він чинним договором з іншим адвокатом на виконання тотожного або такого, що частково збігається за обсягом, доручення. Якщо клієнт пов'язаний чинним договором з іншим адвокатом на виконання тотожного або такого, що частково збігається за обсягом, доручення та бажає залучити ще одного адвоката, адвокат, у випадку згоди на це клієнта, зобов'язаний роз'яснити клієнту про його обов'язок одразу після укладення договору про надання правової допомоги проінформувати про це адвоката, який раніше прийняв доручення від нього [3].

Таким чином, Правила адвокатської етики регламентують дії адвоката на етапі, що передує підписанню адвоката з клієнтом договору про надання правової допомоги, що полягають у з'ясуванні адвокатом наявності укладеного клієнтом договору з іншим адвокатом.

Дані положення Правил адвокатської етики встановлюють обов'язок адвоката одразу після укладення договору про надання правової допомоги проінформувати про це адвоката, з яким клієнтом раніше укладений договір.

При цьому, такий обов'язок, виникає у адвоката за умови згоди клієнта на інформування адвоката, який раніше прийняв доручення, про укладений договір.

Тому, видається правильним здійснення фіксації волевиявлення клієнта з питання інформування адвоката, який раніше прийняв доручення про укладений договір з іншим адвокатом.

Правилами адвокатської етики передбачені правові наслідки не погодження з адвокатом та не повідомлення останнього клієнтом про наявність чинного договору з іншим адвокатом. Згідно з частиною четвертою статті 24 Правил, у випадках, коли клієнт після укладення договору про надання йому правової допомоги певним адвокатом без погодження з останнім укладе договір з іншим адвокатом, перший з адвокатів, а також і другий, якщо клієнт не повідомить його про наявність попереднього договору, матиме право в односторонньому порядку розірвати укладений договір про надання правової допомоги [3].

Накопичений досвід країн розвиненої демократії у вирішенні питань, з якими стикаються адвокати під час укладення та виконання договору про надання правової допомоги, в повній мірі знайшов своє відображення у Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, відповідно до вимог якого дух корпоративної єдності представників даної професії передбачає відносини довіри і співробітництва, що підтримуються адвокатами між собою і заради інтересів клієнтів, і заради уникнення непотрібних спорів (п. 5.1.1. Загального кодексу) [2].

Із корпоративних міркувань, адвокат повинен із повагою ставитися до свого колеги, його особистості, ділової та громадської репутації, керівним правилом для кожного адвоката, моральним обов'язком якого є турбота про гідність свого звання та престижу адвокатури. Це абетка адвокатської етики, відзначає Д.П. Ватман, оскільки не може очікувати на повагу до себе та організація, члени якої не проявляють у своїх відносинах взаємної поваги, такту і незмінної коректності, забуваючи у запалі судової боротьби про високі начала товариської солідарності [1, с. 58].

Корпоративна єдність адвокатури не виключає можливості виникнення спорів та конфліктів між адвокатами на професійному підґрунті. Цілком очевидно, що адвокати в таких ситуаціях мають вживати всіх можливих заходів для обопільного врегулювання конфліктів, які виникають між ними. У разі необхідності, роль посередника у розв'язанні конфлікту може виконувати орган адвокатського самоврядування. Саме такий підхід закладений в Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, пункти 5.9.2. та 5.9.3. якого визначають, що у разі виникнення спору між адвокатами з різних держав Співтовариства, пов'язаного з будь-яким питанням їх професійної діяльності, їм належить в міру можливості намагатися вирішувати його шляхом взаємної згоди. У разі виникнення конфліктних ситуацій адвокат не повинен здійснювати будь-які юридичні дії, спрямовані проти його колеги з іншої держави Співтовариства без попереднього повідомлення об'єднань адвокатів, членами яких вони обидва є, з метою надання об'єднанням адвокатів можливості врегулювання вищевказаного спору [2]. Зазначені положення були успішно імплементовані на національному рівні і практично у автентичному вигляді знайшли відображення у частині другій статті 53 Правил адвокатської етики.

Список використаних джерел:

1. Ватман Д. П. Адвокатская этика. Нравственные основы судебного представительства по гражданским делам. М.: Юрид. лит., 1977. 96 с.
2. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства: прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 року. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343.
3. Правила адвокатської етики: затвержені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

*Жуковська О.Л.,
кандидат юридичних наук,
адвокат*

ПРИНЦИП НЕЗАЛЕЖНОСТІ В ПРОЕКЦІЇ ОСТАННІХ ЗМІН ДО ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

Зміни, що їх зазнали Правила адвокатської етики на останньому з'їзді адвокатів 09.06.17, у мене як автора робочого проекту найперших Правил адвокатської етики незалежної України викликають подив і незрозуміння.

При опублікуванні Правил із змінами виявилось, що фактично за рахунок кількості змін – перед нами нова редакція Правил. Але такому кроку мала б передувати широка дискусія в адвокатських і наукових колах, виважене узгодження концепції змін, цілей і засобів їх втілення. Нажаль, нічого подібного не відбувалось. До відома делегатів суть концепції змін не доводилась. Більш того, проголосований на З'їзді текст і той, що згодом був опублікований, різняться у низці важливих аспектів.

В результаті адвокатура отримала, як на мене, суттєво погіршену у багатьох відношеннях версію правил. Перефразовуючи відомий вислів Ференца Ліста – все, що в цій редакції правил гарне – не нове, а все що нове – негарне.

Слід згадати, що це не перше спотворення первинного тексту Правил. Власне кажучи, ще у 2012 р. у схваленій тоді, на установчому з'їзді НААУ, редакції Правил з неї зникли принцип чесності та порядності, не були встановлені належні гарантії дотримання новостворюваними органами самоврядування етичних принципів у взаєминах з адвокатами, незугарно і всупереч світовим підходам було визначено принцип конфлікту інтересів, тощо.

Тож можна було б очікувати, що ревізія Правил має бути скерована на усунення цих недоліків, які з'явилися у 2014 р. Однак реалії такі, що всі слабкі місця Правил лишилися незмінними, натомість майже всі деонтологічні принципи, як складали їх «кістяк», зазнали корозії та спотворення їх змісту.

На жаль, серед них опинився і принцип незалежності – основний, найважливіший принцип адвокатської етики.

Незалежність у всі часи й в усіх країнах вважалась не просто принципом адвокатської етики, а дефінітивною ознакою адвокатури.

Саме завдяки незалежності адвокатура й може виконувати притаманні їй функції. Незалежність закріплена як наріжний камінь організації та діяльності адвокатури в усіх міжнародних актах, присвячених адвокатурі: і в Основних положеннях про роль адвокатів (ООН 1990 р), і в Рекомендації R(2000)21 Комітету Міністрів Ради Європи країнам учасникам від 25.10.2000 р., і в Кодексі поведінки європейських адвокатів Ради адвокатських асоціацій та правових товариств Європи (СЄВЕ) (1998 р.), і в Хартії основоположних принципів європейської юридичної професії), прийнятій цією ж організацією (2006 р.), і в різноманітних актах Міжнародної асоціації адвокатів (ІВА).

Відповідно, свого часу при розробці перших Правил адвокатської етики (розроблених САУ і схвалених ВККА 1.10.1999 р.) ми передбачили незалежність в якості найголовнішого деонтологічного принципу серед переліку загальних принципів адвокатської етики й забезпечили його імплементацію у всіх основних видах відносин, в які адвокат вступає при здійсненні адвокатської діяльності.

На жаль, в новій редакції Правил послаблення зазнали і інституційна і функціональна складові цього принципу.

Масштаб цього послаблення стає очевидним при співставленні змін до статті 6, яка безпосередньо визначає зміст принципу незалежності, як і до інших статей Правил.

Дійсно, по-перше, удар по інституційній незалежності адвоката, його статусу незалежної фігури нанесений статтею 50 «Загальні етичні засади взаємин між адвокатами», де з'явилося право РАУ та НААУ встановлювати засади адвокатської діяльності своїми рішеннями. Отже вже не закон, не Правила, а будь-яке рішення Ради може встановлювати не більш не менш як ЗАСАДИ адвокатської діяльності (!). Навряд чи при цьому можна серйозно говорити про незалежність адвокатів.

По-друге, в тексті статті 6 – «Незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності» – відбулась істотна, як на мене, зміна редакції ролі НААУ в забезпеченні цього принципу.

Якщо раніше остання частина статті звучала так: «Національна асоціація адвокатів України, органи адвокатського самоврядуван-

ня в межах своєї компетенції мають всіляко сприяти гарантуванню незалежності адвоката», то тепер вона виглядає геть інакше, а саме: «Національна асоціація адвокатів України, органи адвокатського самоврядування в межах своєї компетенції та повноважень захищають його професійні права та законні інтереси, вживають заходів з забезпечення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності.»

Різниця значуща, бо НААУ зняла з себе окремих юридичний обов'язок «сприяти гарантуванню незалежності адвоката», якому кореспондувало право адвоката вимагати цього від НААУ у різноманітних проекціях – від процедур виборів до притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

По третє, з тексту статті 6 Правил було видалено низку проявів функціональної незалежності адвоката.

Так, було видалено положення ч. 3 про те, що «Адвокат зобов'язаний не допускати в своїй професійній діяльності компромісів, що впливали б на його незалежність, з метою догодити суду, іншим державним органам, третім особам або клієнту, якщо такі компроміси розходяться з законними інтересами клієнта та перешкоджають належному здійсненню адвокатської діяльності». Важко зрозуміти, в чому полягала мета такого видалення? Які саме компроміси, що напрями шкодять незалежності, автори хотіли узаконити? Якщо з судом та іншим державним органам – то це непряма корупція, з якою всі ми намагаємось наче б то боротись. Якщо ж йдеться про догоджання клієнту всупереч його законним інтересам – то за рахунок цього знівельюються і принцип домінантності законних інтересів клієнта, і принцип добросовісності, й інші, а адвокат перетвориться на «вирішувача питань», заручника клієнтського гаманця. Що, знов таки, опосередковано дотичне до проблеми корупції.

Також було видалено положення бувшої ч. 4 ст. 6 про те, що «Адвокат не повинен займатися іншою діяльністю, яка ставила б його в будь-яку залежність від інших осіб чи підпорядковувала б його вказівкам або правилам, які можуть увійти в суперечність з нормами чинного законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність і цими Правилами, або можуть іншим чином перешкоджати вільному й незалежному здійсненню ним адвокатської діяльності».

Видалення цього положення вже прямо дозволяє адвокату перебувати в ситуації підпорядкованості, яка просто таки не дозволить йому зберігати функціональну незалежність при здійсненні адво-

катської діяльності. Це вочевидь не узгоджується з ч. 1 ст. 6, яка передбачає «свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в ... діяльність з надання правової допомоги, здійсненню захисту або представництва клієнта, зокрема з боку державних органів, політичних партій, інших адвокатів тощо, а також від впливу своїх особистих інтересів». Виникає питання, яку таку діяльність НААУ хоче дозволити адвокату? Може державну службу? В будь-якому випадку, за рахунок цієї зміни – вочевидь розхитується незалежність всіх адвокатів.

Неприйнятним видається й видалення положення минулої ч. 5 ст. 6 про те, що «Адвокат не повинен ділити гонорар, отриманий від клієнта, з іншими особами...» і, більш того, встановлення прямо протилежного дозволу. Цим узаконюється роль посередників, таких собі «ходаків від адвокатури», а також праця «літературних рабів» – молодих адвокатів, що працюють на іменитого адвоката. Гонорар втрачає відповідність своєму законодавчому визначенню винагороди за працю адвоката. Відтак ламається вся система критеріїв визначення розумного розміру гонорару та й взагалі вся система гонорарних відносин. Навряд чи від цього виграють сумлінно працюючі адвокати або клієнти.

Так само невиправданою виглядає й зміна до бувшої частини 6 ст. 6, яка визначала, що: «Адвокат не повинен при виконанні доручення клієнта керуватися вказівками інших осіб, зокрема тих, які уклали договір про надання правової допомоги іншій особі – клієнту, стосовно змісту, форм, методів, послідовності та часу здійснення його професійних прав і обов'язків, якщо вони суперечать його власній уяві про оптимальний варіант виконання доручення клієнта». Попередня редакція ефективно відмежовувала клієнта від особи, що укладає договір в його інтересах та сприяла правильній ідентифікації клієнта. Нова ж редакція – « Адвокат не повинен при виконанні доручення клієнта керуватися вказівками інших осіб» – є значно менш зрозумілою, і втрачає акцентуацію на ідентифікації клієнта.

Насамкінець не можна залишити поза увагою удар по незалежності адвокатів, нанесений за рахунок всеосяжних обмежень на користування адвокатами соціальними мережами (у нововведеному Розділі VII) і в кінцевому підсумку – всеосяжні обмеження права адвокатів на свободу слова. Порівняння назви і змісту ст. 59 свідчить про те, що

публічні коментарі «під час здійснення адвокатської діяльності» (а адвокат за визначенням весь час здійснює адвокатську діяльність, якщо дія свідочтва не зупинена) фактично заборонені як такі й імпліцитно визнані проявом нечесності. Формулювання обмежень, що містяться у цьому розділі, за рахунок обраних редакційних форм – захмарні. Складається враження, що через появу нововведеного розділу Правил від свободи слова у адвоката не залишилось нічого. Але ж свобода слова – щонайважливіша складова незалежності!

Отже в змінній редакції Правил адвокатської етики принцип незалежності зазнав невиправданого й небезпечного «урізання» в багатьох проєкціях, до чого доцільно привертати увагу адвокатської спільноти.

*Захаров П. С.,
аспірант кафедри правосуддя
юридичного факультету Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ ПРИ ДОКАЗУВАННІ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

В теорії цивільного процесу є загальноприйнятим той факт, що одним з найактивніших суб'єктів доказування є адвокат. Діяльність адвоката, як процесуального представника, регулюється ЦПК України (Глава 4. § 2 Представники) [1]. Крім того, процесуальний статус адвоката в повній мірі визначається і Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2] та Правилами адвокатської етики [3].

Правила адвокатської етики були схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України 1 жовтня 1999 році [4], але сьогодні діють у редакції, затвердженій звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року «09» червня 2017 року. Ними регулюються принципи адвокатської діяльності, визначено критерії професійної поведінки адвоката. Відповідно до ст. 6 Правил адвокат є незалежним та свободним у здійсненні адвокатської діяльності, що передбачає його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність з надання професійної правничої (правової) допомоги, здійснення захисту або представництва клієнта, зокрема з боку державних органів, політичних партій, інших адвокатів тощо, а також від впливу своїх особистих інтересів.

Особливість адвокатської діяльності полягає у тому, що адвокат є носієм конфіденційної інформації. Тож, не випадково, суспільство висуває до адвокатів вимоги володіння не тільки високими професійними навичками, але й специфічні вимоги етичного характеру. Зокрема, є неприпустимою ситуація, коли виникає конфлікт інтересів, під яким розуміється суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками перед клієнтом, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також

на вчинення чи не вчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності.

Беручи участь у доказуванні, адвокат має проявляти компетентність та добросовісність. Зважаючи на суспільну значущість і складність професійних обов'язків адвоката, від нього вимагається високий рівень професійної підготовки, ґрунтовне знання чинного законодавства. Важливим є також рівностороннє знання практики вирішення спорів та володіння навичками її застосування. Правилами адвокатської етики (ст. 11) передбачено, що адвокат зобов'язаний надавати професійну правничу (правову) допомогу клієнту, здійснювати його захист та представництво компетентно і добросовісно, що передбачає знання відповідних норм права, наявність необхідного досвіду їх застосування, досконалість у врахуванні всіх обставин, що стосуються доручення клієнта та можливих правових наслідків його виконання, ретельну підготовку до виконання доручення. Адвокат має постійно підвищувати свій професійний рівень та кваліфікацію, володіти достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві. Адвокат повинен забезпечувати обґрунтовано необхідний рівень компетентності своїх помічників, стажистів, технічного персоналу та інших осіб, що залучаються ним для виконання окремих робіт у зв'язку з виконанням доручення.

Якщо питання розглядати з теоретичної точки зору, то проблеми доказування, його сутність, етапи та суб'єкти є одним з найважливіших питань у теорії цивільного процесу. Суд при здійсненні правосуддя аналізує та оцінює докази не довільно, а керується встановленою законом процесуальною формою доказування.

У науковій юридичній літературі висловлювалися різні точки зору щодо доказування. Відомі процесуалісти, такі як О.О. Грабовська, В.В. Комаров, М.К. Треушников, М.Й. Штефан, О.О. Штефан та інші присвячували свої роботи дослідженню доказів та доказування. Втім серед науковців і досі немає єдності у поглядах на ключові питання доказування. Слід зазначити, що і процесуальний статус адвоката під час доказування недостатньо досліджений.

За часів незалежної України цивільне процесуальне законодавство змінювалося неодноразово. Чинний ЦПК України не містить нормативного визначення терміну доказування, хоча в ньому містяться такі елементи, як обов'язок доказування, звільнення від доказування, подання доказів (ст.ст. 81, 82 ЦПК). Звертає на себе увагу і той факт, що

законодавець змінив назву, якщо раніше вона називалась – Глава 5 «Докази», то у чинному ЦПК України – Глава 5 «Докази та доказування». Тож питання про сутність та визначення цієї категорії набуло ще більшої значимості.

Втім, як ми вже зазначали, у теорії цивільного процесу є різні підходи до розуміння сутності цієї категорії. В.Д. Андрійцьо, наприклад, вважає, що доказування – це процесуально-розумова діяльність суду та осіб, які беруть участь у розгляді справи, спрямована на встановлення оспорюваних обставин цивільної справи, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін [5, с. 40]. М.Й. Штефан зазначав, що а) доказуванням буде процесуальна і розумова діяльність суб'єктів доказування, яка здійснюється в урегульованими цивільному процесуальному порядку і спрямована на з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін, встановлення певних обставин шляхом ствердження юридичних фактів, зазначення доказів, а також подання, прийняття, збирання, витребування, дослідження і оцінки доказів; б) докази і доказування є процесуальними засобами пізнання у цивільному процесі [6, с. 279].

Досліджуючи загальнотеоретичні основи судового доказування І.І. Котюк писав, що доказування це процесуальна діяльність, спрямована на формування доказів та їхніх процесуальних джерел та оперування ними з метою розв'язання завдань судочинства [7, с. 132]. Таке визначення є неповним, оскільки в ньому йдеться мова тільки про форму доказової діяльності і мету. Зовсім відсутні вказівки на суб'єктів такої діяльності. Хоча в подальшому він стверджує, що «доказування – це формування доказів та оперування ними. Воно відбувається на основі дослідження і є його завершальним елементом, тому в доказуванні слід розрізняти два аспекти – доказування як установлення і дослідження фактичних даних, тобто діяльність з формування, перевірки та оцінки доказів, та доказування як логічне та процесуальне обґрунтування певної тези, ствердження висновків у справі, а отже, дослідження є складовою процесуального доказування» [7, с. 132]. З цієї тези ми можемо зробити висновок, що він суд відносить до суб'єктів доказування.

Протилежної точки зору дотримується В.В. Комаров, який вважає, що доказування це процесуальна діяльність сторін, які беруть участь у справі, яка за своєю суттю зводиться до обґрунтування обставин цивільної справи та спрямована на встановлення цих обставин і вирішення спору між сторонами по суті [8, с. 476].

Одним з найбільш змістовних сучасних досліджень проблем доказування у цивільному судочинстві є монографія О.О. Грабовської «Доказування у цивільному процесі України: проблеми теорії і практики». Автор зазначає, що доказування у цивільному процесі – урегульована масивом законодавства діяльність сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, спрямована на обґрунтування вимог чи заперечень. Роль суду в даній сфері правовідносин – встановлення фактів та обставин, на які сторони, інші особи, які беруть участь у справі посилаються в обґрунтування своїх вимог чи заперечень у спосіб, передбачений законом [9, с.279].

Ще раз звертаємо увагу, що останні зміни до ЦПК України, прийняті 03.10.2017 р. не містять нормативного визначення доказування, хоча ще більш детально розкривають зміст його елементів, зокрема обов'язки доказування і подання доказів. У ч. 6 ст. 81 ЦПК України зазначено, що доказування не може ґрунтуватися на припущеннях. Оскільки суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи, то тим самим підкреслюється, що цю функцію має виконати адвокат.

Підсумовуючи вище наведене ми можемо зробити висновок, що:

1. адвокат, як суб'єкт цивільних процесуальних відносин є активним учасником доказової діяльності;
2. процесуальна діяльність адвоката у цивільному судочинстві регулюється не тільки ЦПК України, а й Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;
3. доказова діяльність адвоката має базуватися на основі морально-етичних норм, закріплених у Правилах адвокатської етики.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
3. Правила адвокатської етики: затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf.

4. Правилах адвокатської етики / схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України 1 жовтня 1999 р. К., 1999. 45с.

5. Андрійцьо В.Д. Теоретичні проблеми доказування в цивільному судочинстві України: монографія. Ужгород: ТОВ «ІВА», 2014. 410с.

6. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч.закл. освіти. К.: Ін Юре, 2005. 624 с.

7. Котюк І.І. Основи теорії судового пізнання. Ч. 1 Загальнотеоретичні аспекти: навчальний посібник. К.: Вид. – поліграф. центр «Київський університет», 2012. 423с.

8. Курс цивільного процесу: підручник. За ред. В.В. Комарова. Харків: Право, 2011. 1352 с.

9. Грабовська О.О. Доказування у цивільному процесі України: проблеми теорії і практики: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2016. 504 с.

Захарова О. С.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правосуддя

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ У СУДОЧИНСТВІ

Адвокатська професія характеризується тим, що етичний (моральний) аспект поведінки відіграє особливу, і навіть можна сказати основоположну роль, оскільки результати професійної діяльності адвоката мають величезне значення для вирішення долі людей, захисту їхніх прав, свобод чи інтересів. Адвокат, в процесі виконання своїх професійних обов'язків спілкується із особами, які опинилися у складних життєвих обставинах або, навпаки, із тими, хто потребує юридичної поради, як уникнути потрапляння у складну ситуацію. Люди розкриваються перед адвокатом, довіряють йому конфіденційну інформацію, стають вразливими. Тож, не випадково, суспільство висуває до адвокатів вимоги володіння не тільки високими професійними навичками, але й специфічні вимоги етичного (морального) характеру. Більше того, з усією відповідальністю можна говорити, що етичність (моральність) поведінки адвоката, насправді, є одним з критеріїв його професійності.

Адвокатська спільнота систематизувала та конкретизувала морально-етичні норми і принципи з врахуванням особливостей своєї професії у «Правилах адвокатської етики», які сьогодні діють у редакції, затвердженій звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року «09» червня 2017 року[1].

Правила адвокатської етики регулюють основні принципи адвокатської діяльності, такі як незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності, дотримання законності, пріоритетність інтересів клієнта, неприпустимість конфлікту інтересів, конфіденційність, компетентність та добросовісність, повага до адвокатської професії та інші. Крім того Правила визначають критерії професійної поведінки адвоката, дають відповідь на вирішення конкретних проблем спілкування із клієнтами, з судом та іншими учасниками судового провадження.

Правила адвокатської етики виконують своє соціальне призначення тільки тоді, коли вони регулюють певні відносини і стають основою добросовісної, сумлінної, коректної поведінки. Тобто, коли відбувається процес їх реалізації. Здебільшого, здійснюється це у судовому процесі під час розгляду та вирішення цивільних, господарських, адміністративних чи кримінальних справ. Оскільки в жовтні 2017 р. фактично відбулась реформа процесуального законодавства, суттєвих змін зазнали три з чотирьох процесуальних кодексів: ЦПК України, ГПК України та КАС України. Незначні зміни були внесені і у КПК України. Це призвело до того, що на сьогодні виникли певні розбіжності у визначенні окремих норм, що закріплені у Правилах та процесуальних кодексах. Зокрема, Правила у ст. 7 містять положення, якими регулюється принцип дотримання законності, у ст. 19 йдеться про дотримання принципу законності під час прийняття доручення клієнта, у ст. 25 – про дотримання принципу законності під час виконання адвокатом доручення клієнта, у ст. 42 – про дотримання адвокатом принципу законності у відносинах з судом та іншими учасниками судового провадження тощо. В той час, як у ЦПК України[2], ГПК України[3] та КАС України[4] принцип законності як категорія процесуального права змінив сутнісне значення. Відбулося це після внесення змін у Конституцію України 02.06.2016 р. [5](ст. 8 – в Україні визнається і діє принцип верховенства права; ст. 129 – суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права). Тож, як в загальній теорії права так і в теорії процесуального права сьогодні змінилися концептуальні підходи, сутність яких полягає у тому, що законність є елементом принципу верховенства права. В теорії права існує думка щодо основних елементів поняття the Rule of Law – верховенство права. Такими елементами є:

- 1) законність – включно з прозорою, підзвітною та демократичною процедурою запровадження приписів права;
- 2) юридична визначеність;
- 3) заборона свавільності;
- 4) доступ до правосуддя в незалежних і безсторонніх судах – включно із судовим контролем щодо адміністративних актів;
- 5) поважання людських прав і недискримінація та рівність перед законом [6].

Наукова дискусія з цього питання триває вже з 2006р., коли С.П. Головатий почав обґрунтовувати доцільність перейменування

цього принципу у принцип правовладдя. Фундаментальним дослідженням проблематики верховенства права є праця, в якій запропоновано як відповідник англійського поняття «the rule of law» двослівний український вираз «верховенство права» замінити на однослівний – правовладдя [7; 8].

Таку ідею підтримав В. Тертишник, який правовладдя визначає як систему правового і суспільного устрою, де природні права і свободи людини знайшли законодавче закріплення, визнані найвищою цінністю суспільства, а їх забезпечення стає пріоритетом держави, де сама влада перебуває під контролем закону, обмежується правом, а саме право створює таку систему правовідносин, за якої максимально усуваються можливості свавілля чиновників[9]. Втім, ця ідея ще не знайшла свого нормативного закріплення.

Тож, сьогодні виключно КПК України [10], як засаду здійснення судочинства містить положення про принцип законності (п. 2 ч. 1 ст. 7).

Вважаємо, що правила адвокатської етики мають бути більш універсальними, ними має охоплюватися весь спектр процесуальної діяльності адвокатів, а не тільки той, що визначає участь адвоката у кримінальному судочинстві. Тож доречним буде перейти на більш універсальний принцип – верховенство права.

Список використаних джерел:

1. Правила адвокатської етики: затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf.

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

3. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.

4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

5. Конституцію України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

6. Верховенство права. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/ /wiki/ Верховенство_права](https://uk.wikipedia.org/wiki/Верховенство_права).

7. Головатий С. Верховенство права, або ж Правовладдя: вкотре про доктринальні манівці вітчизняної науки. Право України. 2010. № 5. С. 64–76.

8. Головатий С. Верховенство права: монографія: у 3 кн. К.: Фенікс, 2006. 1747 с.

9. Тertiшник В. Забезпечення верховенства права та концептуальні проблеми гармонізації законотворчого процесу. Право України. 2010. № 12. С. 74–79.

10. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Ковалко Н. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри фінансового права
юридичного факультету Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка, адвокат

АДВОКАТ VS. АДВОКАТ: МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМИН МІЖ АДВОКАТАМИ

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає дотримання Правил адвокатської етики як одного з основних професійних обов'язків адвоката. У світлі цього варто відзначити, що найбільша увага завжди приділялася етичним питанням, які пов'язані з поведінкою адвоката з колегами. Так, Правилами адвокатської етики визначено та закріплено етичні засади взаємин безпосередньо між адвокатами, відповідно до яких відносини між адвокатами повинні будуватися на засадах взаємної поваги, дотримання професійних прав адвокатів та гарантій професійної діяльності, слідування принципам адвокатської діяльності, які передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Правилами, рішеннями з'їзду, актами РАУ, НААУ.

Адвокат не повинен допускати щодо іншого адвоката:

- висловлювань, що принижують його честь та гідність, завдають шкоди його діловій репутації, нетактовних та принизливих висловів;
- поширення свідомо неправдивих відомостей про нього;
- спроб схилити клієнта іншого адвоката до розірвання з ним договору про надання професійної правничої (правової) допомоги;
- спілкування з клієнтом іншого адвоката без згоди останнього з приводу доручення, яке ним виконується;
- намагань схилити до укладення договору про надання професійної правничої (правової) допомоги особу, яка прийшла до іншого адвоката (адвокатського бюро, адвокатського об'єднання);

- навмисного введення іншого адвоката в оману щодо справи, у судовому розгляді якої вони обидва беруть участь.

Допустимими формами реагування адвоката на незаконну або неетичну поведінку іншого адвоката є звернення (заяви, скарги) до органів адвокатського самоврядування, у тому числі наділених дисциплінарними повноваженнями щодо адвокатів, а також використання інших форм захисту прав та законних інтересів особи, передбачених законодавством України. Водночас не допускається зловживання правом на звернення до органів адвокатського самоврядування без достатніх підстав і використання зазначеного права як засобу тиску на адвоката.

Проте доволі часто трапляються випадки, коли професійні суперечки перетворюються в міжособистісні конфлікти, куди домішується занадто багато емоцій і зайвих слів. Наприклад, як убачається з матеріалів дисциплінарної справи, адвокат звернувся до голови КДКА Чернівецької області зі скаргою на дії іншого адвоката. Скаржник уважав, що порушник під час розгляду цивільних справ поведив себе неетично та зухвало, наголошував на некомпетентності скаржника в присутності клієнта та в суді. У результаті розгляду справи рішенням дисциплінарної палати КДКА Чернівецької області адвоката було притягнуто до дисциплінарної відповідальності та застосовано до нього дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю строком на три місяці.

Водночас порушення Правил адвокатської етики щодо взаємин між адвокатами не завжди мають у своєму наслідку відкриття дисциплінарної справи та притягнення порушника до відповідальності. Як свідчить практика, Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, зазвичай, відхиляє скарги адвокатів один проти одного через відсутність достатніх доказів факту порушення Правил адвокатської етики. Проте це не заважає колегам і надалі породжувати й поглиблювати конфлікти між собою. Так, керуючі партнери однієї з юридичних компаній публічно прокоментували позов іншого адвоката. Зокрема, адвокатами обговорювалося питання орфографічних помилок в позові.

Підсумовуючи, варто зазначити, що Конституцією України було проголошено найважливішу соціальну функцію адвокатури – забезпечення права на захист від обвинувачення та надання професійної правової допомоги. Проте сьогодні ми бачимо, як в адвокатському

співтоваристві стали поширеними такі негативні явища, як нанесення шкоди професійній і діловій репутації своїх колег, а також некоректні звинувачення та маніпуляції.

З «противником» у справі потрібно вміти поводити себе етично, не порушуючи його моральні права, не принижуючи та не висміюючи. У цьому світлі варто відзначити й нові редакції процесуальних кодексів України, які набули чинності 15 грудня 2017 року. До процесуальних кодексів було включено нову статтю про неприпустимість зловживання процесуальними правами. Якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання. Крім того, суд має можливість застосувати до порушника заходи процесуального примусу, зокрема, у вигляді штрафу.

Позитивним явищем є також запровадження в процесуальному законодавстві України процедури врегулювання спору за участю судді до початку розгляду справи по суті. Але, на жаль, у положеннях, що регулюють це питання, були закладені підвалини для зловживання сторонами своїми процесуальними правами (зокрема, можливість передання справи на розгляд іншому суді після припинення врегулювання спору). З огляду на це, я закликаю всіх адвокатів добросовісно користуватися своїми процесуальними правами, а компетентні органи звернути увагу на це задля недопущення нівелювання тих позитивних перетворень у системі правосуддя, до яких так довго йшла Україна.

Сучасний адвокат повинен бути Професіоналом з великої літери. Що ж стосується боротьби з порушеннями Правил адвокатської етики, то це питання має вирішуватися виключно в установленому законом порядку та уповноваженими на це органами, зокрема, Кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури.

*Ковальчук А. М.,
аспірант кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ПРИНЦИПІВ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ ЗАХИСНИКОМ В ПРОЦЕСІ ПРИМИРЕННЯ ПОТЕРПІЛОГО ТА ПІДОЗРЮВАНОВОГО (ОБВИНУВАЧЕНОГО)

Наукові дослідження та практична реалізація норм, що регулюють кримінальний процес, дають підстави стверджувати, що дана галузь права якісно вирізняється наступними характеристиками: найвищий рівень конфліктності, максимальний вплив людського фактору та граничний рівень емоційного напруження між учасниками провадження. Вищевказані обставини формують практику, при якій поведінка суб'єктів процесу більше піддана впливу емоційної складової ніж раціональної. Ефективним рішенням даної проблеми, на нашу думку, є участь особи, яка володіє спеціальними юридичними знаннями, підтвердила свою кваліфікацію та, найголовніше, вирізняється безпристрасністю по відношенню до учасників провадження. Саме такими якостями наділений адвокат, участь якого зазвичай сприяє недопущенню помилок в межах кримінального провадження. Звичайно, що подібними характеристиками володіє професіонал з досвідом роботи в сфері кримінальної юстиції та вмінням абстрагуватись від емоційного стану клієнта. Афективна емоційна складова учасників провадження потребує особливої поведінки від захисника у зв'язку вразливістю як жертви злочину так і правопорушника. Важливою принципом для адвоката у вищезазначених умовах повинно бути додержання етичних та моральних норм поведінки. Незважаючи на те, що дотримання професійної етики є основоположним при будь-якій професійній комунікації адвоката, в кримінальному провадженні до останнього, на нашу думку, висуваються особливі вимоги.

Особливої сумлінності в дотриманні етичних норм адвоката потребує питання примирення між підозрюваним (обвинуваченим) та потерпілим на стадії досудового розслідування. Процедура примирення в процесі звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим та укладення угоди про примирення характеризується значним рівнем складності через вплив людського фактору та емоційну складову.

На сьогоднішній день відсутній деталізований законодавчий акт який би детально регулював процедуру примирення в межах кримінального провадження, що, відповідно, зумовлює і відсутність регуляції питання дотримання принципів адвокатської етики в межах досягнення компромісу. У зв'язку з чим єдиним регулятором на який варто орієнтуватись є Правила адвокатської етики від 9 червня 2017 року. Відповідно до вказаних Правил, роль єдиного незалежного недержавного самоврядного інституту, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі на закріплених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів, реалізується адвокатурою в складній системі правовідносин. Також, Правилами передбачено, що адвокат за можливості сприяє досудовому та позасудовому порядках урегулювання спорів між клієнтом та іншими особами.

Особливої уваги в цьому напрямі потребує дослідження проблем вибору етичної поведінки, які можуть виникнути на шляху адвоката в процесі примирення є розбіжність точок зору між адвокатом та клієнтом щодо стратегії захисту інтересів останнього. Зокрема, можливі випадки, коли адвокат, керуючись раціоналізмом, вважає, що в інтересах підзахисного є досягнення компромісу в межах кримінально-правового конфлікту, так як існує можливість швидшого та повного відшкодування шкоди та завданих збитків ніж шляхом загального судового розгляду. Клієнт, в свою чергу, через зайву емоційність може керуватись радше потребою покарати кривдника ніж використати можливість вийти з ситуації, що склалась з найменшими втратами. В подібному випадку адвокату важко втриматись, щоб не перейти межу від надання інформації щодо вибору тієї чи іншої стратегії поведінки до спокуси наполягти на варіанті, який на його думку є найлогічнішим. Враховуючи, що клієнт знаходиться під психологічним

напруженням у зв'язку з самою специфікою кримінального провадження, то будь-який вияв наполегливості може спричинити непередбачену реакцію від замкнутості до агресії.

Ще однією проблемою, на нашу думку, є момент фактичного примирення, коли адвокат повинен спілкуватись з противною стороною. З одного боку адвокат бере на себе роль посередника, а з іншого – представляє інтереси свого клієнта. В даному випадку перед адвокатом стоїть непросте завдання абстрагуватись від інтересів свого клієнта та сприймати сторони на рівних умовах. Тому перед адвокатом стоїть серйозне завдання, в процесі виконання якого досить легко перейти межу толерантності та добросовісності.

Професія адвоката вимагає не лише знання норм чинного законодавства, але й вміння ефективної комунікації, що будується на етичних принципах передбачених законодавством. В процесі примирення підозрюваного та потерпілого (обвинуваченого) потреба в зверненні до вищевказаних положень постає особливо гостро через низку взаємопов'язаних обставин. В процесі досягнення компромісу в межах кримінального провадження психологічний стан сторін може бути особливо уразливим, що вимагає від адвоката застосування максимального рівня етичності та прояву людяності.

Костюченко О. Ю.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
партнер адвокатського об'єднання
«Дмитрієва та партнери»,
член Правління Асоціації адвокатів України*

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАХИСНИКОМ ДОПИТУ ПІД ЧАС СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ

Загальні етичні засади взаємин між судом та сторонами процесу, вимагають, щоб ці відносини будувались на засадах взаємної поваги, дотримання професійних прав та гарантій професійної діяльності. Правила професійної етики вимагають від адвоката дотримання принципів чесності та порядності під час здійснення професійної діяльності в суді, поваги до процесуальних прав іншої сторони, не вдаватись до дій, що грубо порушують останні.

Слід наголосити, що на відміну від попередньої редакції КПК 1960 р., за КПК 2012 р. суд не проводить допит, а тільки контролює дотримання правил його здійснення сторонами, він може лише відвести поставлене стороною запитання щоб уникнути зайвого витрачання часу, захистити свідків від можливих образ, нетактовного, зневажливого ставлення та забезпечує необхідний порядок судового засідання. Проте на практиці судді в порушення процесуального порядку проведення допиту свідка чи потерпілого в суді здебільшого самі проводять допит цих осіб, відповідно не дають сторонам реалізувати процесуальне право на проведення допиту. Проте, суд не повинен втручатися у здійснення сторонами допиту, тобто, суддя може тільки за протестом сторони знімати питання, які не стосуються суті кримінального провадження. У разі нечіткості в показаннях свідка щодо наявності або відсутності конкретних обставин, суд може вимагати від свідка, потерпілого однозначної відповіді на питання – «так» або «ні» (ч. 10 ст. 352 КПК України), але задавати свої запитання голо-

вуючий та судді можуть, відповідно до ч. ч. 11 і 13 ст. 352 КПК України, тільки після того, як свідку поставлять запитання потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, їх представники та законні представники або при дослідженні інших доказів. Слід зауважити, що у ст. 352 України взагалі нічого не зазначено стосовно пропозиції головуючого свідку чи потерпілому щодо вільного викладу ними показань, це положення стосується тільки допиту обвинуваченого, оскільки у ч. 1 ст. 351 КПК України законодавець прямо вказує, що допит обвинуваченого починається з пропозиції головуючого надати показання щодо кримінального провадження, після чого обвинуваченого першим допитує прокурор, а потім захисник. Слід зазначити, що законодавець взагалі не передбачає щодо допиту обвинуваченого використання термінів «прямий» і «перехресний» допит.

Виникає питання як адвокатам реагувати на такі дії суду? Культура поведінки захисника у відносинах із судом та з іншими учасниками судового провадження вимагає бути тактовним, стриманими та коректними – реагувати на неправильні дії або вислови судів чи інших осіб у формах, передбачених законом, зокрема у виді: заяв, заперечень, протестів, клопотань, скарг тощо.

Необхідно наголосити, що захиснику в судовому кримінальному провадженні для забезпечення ефективності виконання його процесуальної функції захисту особливу увагу потрібно приділити дотриманню не тільки процесуального порядку, в й правильній стратегії, тактиці та етиці проведення допиту свідків і потерпілих, оскільки в умовах змагальності, є більша вірогідність отримання від допитуваних осіб необхідної інформації для підтвердження правової позиції сторони захисту. У цьому випадку ефективність допиту та повнота отриманих відомостей буде залежати від процесуальної активності захисника, наскільки якісно він підготується до дослідження доказів у судовому засіданні, зокрема, прямого допиту свідків захисту. Можливо заздалегідь скласти список необхідних питань, але обов'язково у коректній формі. Використовувати тактику і відповідні прийоми допиту захиснику потрібно дуже обачно, щоб випадково не погіршити становище обвинуваченого або не дискредитувати свідків захисту.

За для досягнення мети захисту можлива і допустима дискредитація свідка обвинувачення під час здійснення його перехресного допиту захисником. За допомогою навідних запитань можливо продемонструвати повну неспроможність його показань, довести, що сві-

док або дає неправдиві свідчення, або сумлінно помиляється. Проте, основною проблемою такого допиту є те, що до нього складно підготуватися заздалегідь, адже навідні запитання треба формулювати «на місці» і задавати відразу після проведення прямого допиту. Це складна аналітична робота, в якій все залежить від володіння тактикою та етикою допиту, професіоналізму, навіть акторської майстерності того, хто його проводить. Головне пам'ятати, щоб отримати бажану відповідь, необхідно правильно поставити запитання, і в разі потреби провести певну перевірку озвучених раніше показань. З метою перевірки правдивості показань свідка, потерпілого та з'ясування розбіжностей з показаннями, наданих слідчому судді, вони можуть бути оголошені при допиті під час судового розгляду (ч. 5 ст. 225 КПК України).

Захиснику необхідно використовувати всі можливі не заборонені законом засоби захисту інтересів обвинуваченого, але реалізовувати свої процесуальні права та обов'язки досить обережно. Правилами адвокатської етики захиснику заборонено використовувати незаконні та неетичні засоби, зокрема, спонукати свідків до надання завідомо неправдивих показань, вдаватися до протизаконних методів тиску на протилежну сторону чи свідків (погроз, шантажу, тощо), допускати висловлювання, що принижують честь та гідність допитуваної особи, завдають шкоди її репутації, нетактовні та принизливі вислови; – поширення свідомо неправдивих відомостей про неї.

Легких К. В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу

і криміналістики Академії адвокатури України,

член Науково-практичної ради

Ради адвокатів Київської області, адвокат

ІМУНІТЕТ ТА СВОБОДА ВИСЛОВЛЮВАНЬ ЗАХИСНИКА В СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ

Одним з основоположних принципів діяльності адвокатури є її незалежність. Так, зокрема, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1] визначає в статті 5, що адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. Держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності.

Однак, законодавець не обмежився лише декларуванням даного принципу. Однією з форм його реалізації є заборони, визначені в статті 23 профільного закону, а саме: забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом; не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у засобах масової інформації, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката.

Міжнародна асоціація юриста (ІВА) в 1990 році ухвалила «Стандарти незалежності юридичної професії» [2]. Відповідно до положень пункту 11 даних стандартів, юрист повинен мати імунітет від цивільно-правової або кримінальної відповідальності щодо заяв та доводів, викладених письмово або усно, або під час виступу як захисника (представника) перед судом, іншим органом, що розглядає спір, або іншою адміністративною уповноваженою структурою.

Дана позиція дослівно відображена в пункті 20 «Основних принципів щодо ролі юристів», ухвалених восьмим конгресом ООН

«Щодо попередження злочинності та поведження з правопорушниками» [3].

Отже, таку свободу висловлень захисника цілком обґрунтовано можна визначити як адвокатський імунітет. Правила адвокатської етики [4] визначають (стаття 45 ПАЕ), що у відносинах з іншими учасниками судового провадження адвокат повинен: бути стриманим і коректним; реагувати на неправильні дії або вислови цих осіб у формах, передбачених законом, зокрема у формі заяв, клопотань, скарг тощо; бути тактовним при допиті підсудних, потерпілих, сторін у цивільному процесі, свідків та інших осіб.

На жаль, в деяких кримінальних провадженнях, які умовно можна віднести до категорії резонансних, сторона обвинувачення не дотримується вимог ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Непоодинокими є випадки, коли представники сторони обвинувачення дозволяють собі висловлювання, які грубо порушують презумпцію невинуватості. Окрім суто порушення прав осіб, що притягаються до кримінальної відповідальності, такі заяви формують певну суспільну думку, наявність якої опосередковано (а іноді і безпосередньо) впливає на ухвалення судом рішень.

В рішеннях Європейського суду [8] з прав людини неодноразово зазначалося, що стаття 6 § 2 Конвенції не може перешкодити державним органам інформувати громадськість стосовно кримінального слідства, що триває, але натомість вимагає, аби це робилось якомога тактовніше і у повній відповідності до вимоги поважати презумпцію невинуватості (Fatullayev проти Азербайджану, § 159; Allenet de Ribemont проти Франції, § 38; Gaugucki проти Польщі, § 69). Суд наголосив на важливості добирати слова, які використовують посадові особи у заявах щодо особи, яка ще не була засуджена і визнана винною у даному кримінальному правопорушенні (Daktaras проти Литви, § 41; Arrigo i Vella проти Мальти (déc.); Khozjine i Інші проти Росії, § 94). У демократичному суспільстві суворі коментарі ЗМІ іноді є невідворотними стосовно справ, що цікавлять громадськість (Viorel Burzo проти Румунії, § 160; Акау проти Туреччини (déc.)). Шалена кампанія у ЗМІ іноді може шкодити справедливості судового розгляду, оскільки справляє вплив на громадську думку і, внаслідок цього, на присяжних, які мають висловлюватись щодо вини підсудного (Kuzmin проти Росії, § 62).

Проте, в умовах, коли такі порушення допускаються стороною обвинувачення, не існує реального та ефективного способу захисту порушеного права, окрім критичних заяв сторони захисту щодо висловлень сторони обвинувачення або суду.

Законодавством та Правилами адвокатської етики межі допустимої критики не визначені. З метою забезпечення адвокатів (захисників) від необґрунтованого притягнення до відповідальності, видається необхідним здійснити науково-практичний пошук саме в розрізі допустимості критичних висловлювань захисників та меж такої критики.

Зокрема, необхідно визначити, чи є порушення вимог законодавства зі сторони захисника у випадку, якщо останній заявляє про фальсифікацію доказів слідчим або прокурором, про винесення завідомо неправосудного рішення, притягнення завідомо невинуватої особи до кримінальної відповідальності, порушення стороною обвинувачення вимог кримінального процесуального закону в конкретному провадженні, зловживання стороною обвинувачення або судом процесуальними правами, що потягли за собою порушення прав особи, яка притягається до кримінальної відповідальності.

Окремою проблемою є процесуальна поведінка захисника під час перехресного допиту: тактика допиту, обрана захисником щодо потерпілих, свідків обвинувачення, зазвичай сприймається стороною обвинувачення, судом, а також зазначеними учасниками провадження як діяльність на межі дисциплінарного проступку. Хоча за логікою законодавця, перехресний допит завжди є способом критичної оцінки отриманих показань, а тому допускає провокативні формулювання питань (в КПК України вони визначені як навідні питання, тобто такі, що містять відповідь або частину відповіді. В теорії перехресного допиту навідним визнається «закрите» питання, тобто таке, на яке можна дати відповідь «так» або «ні»). При цьому необхідно також враховувати, що захисник іноді вимушений піддавати критиці поведінку суду, з урахуванням необхідності надання ефективної правової допомоги у випадках, коли дії суду цьому перешкоджають.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово вирішував подібні проблеми та надавав власні висновки щодо свободи висловлення позиції захисником. Так, зокрема, відповідно до фактичних обставин справи «Нікула проти Фінляндії» [5], адвокатом Анне Нікула була допущена критика стратегії обвинувачення, яка була обрана прокурором. Зокрема, пані Нікула стверджувала, що проку-

пор намагався змінити статус одного з обвинувачених, «зробивши» його свідком, з метою підтримки висунутого обвинувачення; в той самий час прокурор висунув сфальсифіковане обвинувачення особі, яка фактично була свідком. Таке обвинувачення в «рольовому маніпулюванні» було визнано національним судом як дифамація. ЄСПЛ визнав таке рішення національного суду як таке, що порушує гарантоване захиснику Конвенцією право на свободу висловлення думок. ЄСПЛ, зокрема, визначив, що критика захисника обмежувалась виключно неналежним виконанням прокурором своїх обов'язків. Таку критику необхідно відрізнити від критики, спрямованої на професійні або інші якості [прокурора]. В даному процесуальному контексті прокурор повинен був толерантно (терпимо) сприйняти сувору критику захисника. Суд також не погодився з висновком національного суду про те, що критика захисника на адресу прокурора, яка мала процесуальний характер, є особистою образою.

У справі «Стер проти Нідерландів» [6], ЄСПЛ також зазначив, що припущення захисника про те, що співробітник поліції скористався незнанням затриманою особою мови та вчинив незаконний тиск на таку особу, з метою отримання визнання нею своєї вини, є допустимою поведінкою захисника, так як критичне припущення було висловлене через конкретні дії поліцейського і не стосувалися оцінки його професійних або інших якостей.

У справі «Кіпріану проти Кіпру» [7] ЄСПЛ системно оцінював дві проблеми: втручання суду у проведення перехресного допиту захисником та непроцесуальну поведінку суду під час такого допиту. Захисник, адвокат Міхалакіс Кіпріану почав перехресний допит. Суд, з власної ініціативи його зупинив та, посилаючись на те, що питання не стосується предмету розгляду, зняв його. Захисник повідомив суд, що в такому випадку він позбавлений можливості надати ефективну правову допомогу і просить допит завершити. При цьому захисник звернув увагу суду на те, що судді, замість вислуховування показань свідка, обмінювалися невеличкими клаптиками паперу з рукописними написами. Суд сприйняв відмову від продовження допиту та зауваження на адресу суду як неповагу до суду і застосував до захисника відповідне покарання (позбавив захисника волі строком на 5 днів).

У своїх висновках ЄСПЛ, встановлюючи порушення прав пана Кіпріану, зазначив, що поведінка захисника мала певні ознаки не-

поваги до суду. Однак, його нечемні вислови стосувались лише процесуальної поведінки суду під час проведення перехресного допиту. При цьому захисник діяв виключно в інтересах свого підзахисного. Застосування покарання до захисника за його вислови не було обґрунтованим. Національний суд не дотримався балансу між необхідністю забезпечення поваги до авторитету судової влади та захистом (імунітетом) захисника, щодо його висловлювань під час судового розгляду. При цьому суд визначив, що можливість покарання захисника може впливати на ефективне виконання ним функції захисту. Під визначенням «авторитет судової влади» ЄСПЛ розуміє, зокрема, презумпцію того, що суди є та сприймаються суспільством як правомочний орган, що вирішує питання винуватості або невинуватості особи. Ключовим фактором у питаннях захисту авторитету судової влади є довіра до них, насамперед, обвинуваченого та суспільства в цілому.

Висновки:

1. Практика Європейського суду з прав людини, міжнародні стандарти незалежності юридичної професії, національне законодавство дозволяють зробити висновок про наявність у захисника імунітету (заборони притягнення до будь-якого виду відповідальності) за вислови, що органічно пов'язані з виконанням ним функції захисту, в тому числі і під час судового розгляду.

2. Сторона обвинувачення та суд повинні толерантно (терпимо) ставитися до навіть суворої критики на свою адресу, у випадку якщо вони висловлені захисником.

3. Імунітет захисника не є абсолютним лише у випадках (1) якщо використані ним вислови є недопустимими в цивілізованому суспільстві та направлені на приниження честі та гідності людини та/або (2) не стосуються викриття неправомірних дій (або іншої процесуальної поведінки, що містить ознаки зловживання правами або порушенням вимог закону) учасників провадження (3) не знаходяться у причинно-наслідковому зв'язку з необхідністю забезпечити ефективний захист прав підозрюваного або обвинуваченого (4) не є адекватними порушенню, допущеному іншими учасниками провадження або судом.

4. Свобода висловлення думки захисника може бути обмежена у випадку, якщо цього потребують нагальні потреби суспільства.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
2. Стандарти незалежності юридичної професії, ухвалені Міжнародною асоціацією юристів 7 вересня 1990 року. URL: <http://www.i-b-a.ru/download/3.pdf>.
3. Основні принципи, що стосуються ролі юристів, ухвалені восьмим Конгресом ООН 7 вересня 1990 року. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/role_lawyers.shtml.
4. Правила адвокатської етики: затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf.
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Нікула проти Фінляндії» (Nikula v. Finland, no. 31611/96, ECHR2002-II). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60333>.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Стер проти Нідерландів» (Steur v. the Netherlands, no. 39657/98, ECHR2003-XI). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125486>.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кіпріану проти Кіпру» (Kyprianou v. Cyprus [GC], no. 73797/01, ECHR2005-XIII). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71671>.
8. Довідник із застосування статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf.

*Липівська О. А.,
аспірант кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, адвокат*

ЯКІСТЬ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЯК ЕТИЧНА ВИМОГА ДО АДВОКАТА

Адвокатура України у світлі процесу реформування законодавства постійно займається удосконаленням стандартів діяльності та гарантії прав адвокатів, щоб досягнути європейського рівня розвитку. Таким чином, адвокатська спільнота підвищує статус професії та покращує якість правосуддя, адже основною метою діяльності адвоката є захист прав та законних інтересів особи, надання компетентної висококваліфікованої допомоги. В межах обраної стратегії важливе місце займає питання адвокатської етики та якісна побудова відносин адвоката з клієнтом.

Відповідно до вимог Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 року дотримання правил професійної етики є обов'язком кожного адвоката під час здійснення ним адвокатської діяльності та пов'язаної з нею [1]. Правила адвокатської етики були затверджені на Звітно-виборному з'їзді адвокатів України 09 червня 2017 року у новій редакції [2], якою були встановлені більш чіткі формулювання та проведена уніфікація застосування цих положень.

Проте, на сьогодні не була визначена така важлива етична вимога до адвоката, як **якість правової допомоги** та закріплена як обов'язок при здійсненні адвокатської діяльності, хоча з цього питання були прийняті наказ Міністерства юстиції України (далі – МЮУ) № 386/5 від 25.02.2014 року «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі» [3] та наказ МЮУ № 4125/5 від 21.12.2017 року «Про затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі» [4]. У вищезазначених документах поняття якості правової допомоги не визначено, хоча встановлені стандарти та відповідальність за їх порушення. На нашу думку, якість правової допомоги та стандарти якості не є тотожними поняттями, оскільки

стандарти є одним із критеріїв якості та встановлюються для проведення оцінки в майбутньому. Отже, враховуючи недосконалість чинного законодавства, відсутність єдиної наукової думки у порушеному питанні, дана наукова проблематика є досить актуальною.

Категорія якості послуги, чим являється надання правової допомоги, є складним і нині не врегульованим законодавством поняттям, хоча відповідно до статті 177 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) послуга є об'єктом цивільних прав [5]. Надання правової допомоги є не уречевленою діяльністю адвоката, проте це не є підставою вважати, що якість, як характеристика речей та результатів робіт, не має відношення до послуг.

Під **якістю правової допомоги** адвоката ми розуміємо діяльність спеціального суб'єкта (адвоката), що врегульована чинним законодавством України, міжнародними нормативно-правовими актами, наділена юридичними властивостями, притаманними її формі, змісту та поставленій меті, що обумовлюють її здатність задовольняти потреби клієнта під час здійснення функції захисту та представництва.

На нашу думку, показниками якості правової допомоги, що надається адвокатом, є:

1. **Компетентність**, тобто якісна освітня підготовка, професійні якості, отримані навички, пройдене навчання, відвідування семінарів з підвищення кваліфікації, досвід роботи, знання чинного законодавства та практики його застосування, опанування тактики, методів та прийомів адвокатської діяльності тощо. Крім того, ця ознака має розповсюджувати свою дію на помічників стажистів, технічний персонал, що залучається адвокатом для виконання окремих робіт, пов'язаних із наданням правової допомоги клієнту.

2. **Добросовісність** полягає у ретельності підготовки до виконання доручень клієнта, досконалості підходів до надання правової допомоги.

3. **Конфіденційність**, тобто збереження інформації, яка визначена як предмет адвокатської таємниці, або становить персональні дані про фізичну особу, які охороняються законодавством з питань захисту персональних даних, без обмежень у часі.

4. **Повнота**, тобто застосування усіх форм протестної діяльності, що передбачені чинним законодавством, в кожному окремому випадку.

5. **Своєчасність** полягає у наданні правової допомоги вчасно, не пропускаючи законодавчі строки, встановлені для вчинення певних дій адвокатом, а в випадках, коли вони були порушені до початку надання правової допомоги, намагатись виправити ситуацію у розумні строки.

Ми вважаємо, що наявність позитивного (бажаного) результату не є показником якості правової допомоги, що надається адвокатом. Як відомо при звичайних товарообмінних операціях (наприклад, купівля-продаж) результат гарантований, якщо належно виконуються обов'язки продавцем. У відносинах з надання послуг результат – досягнення мети залежить не тільки від того, хто їх надає, але і від самого їхнього одержувача [6, с. 542], окрім цього, і від інших об'єктивних та суб'єктивних обставин. Отже, оскільки результат роботи адвоката залежить від багатьох факторів, як наявність конфлікту інтересів; суперечність позиції; порушення обговорених правил поведінки клієнтом під час надання правової допомоги адвокатом; недобросовісність, або непрофесійність органів державної влади при прийнятті рішень щодо клієнта тощо, питання внесення такої характеристики якості, як досягнення бажаного результату, вважаємо недоцільним. В такому випадку правильним буде зазначення такої риси якості правової допомоги, як **презумпція реалізації показників якості у їх сукупності**, що описані нами вище.

Досягнення результату є показником ефективності діяльності адвоката, що, на нашу думку, відноситься до питання фахової оцінки надання правової допомоги адвокатом та проведення статистичних узагальнень органами адвокатського самоврядування.

Ми погоджуємось із твердженням О. В. Мірошникова, який зазначає, що такий критерій, як неможливість гарантувати досягнення корисного ефекту, не може бути використаний у якості універсальної характеристики послуги, тому його можна застосовувати для опису окремого виду послуг і не більше того [7, с. 36–37].

Отже, враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що питання доопрацювання правил адвокатської етики є важливим та нині відкритим для наукового дослідження. Встановлення відповідальності без досконалого тлумачення поняття, порушення якого передбачає стягнення, є неприпустимим. Крім того, ми вважаємо, що питання оцінки якості надання правової допомоги є важливим не лише для адвокатів, які працюють у системі безоплатної правової допомоги, але і для всіх адвокатів України та адвокатів іноземних дер-

жав, що внесені до Єдиного реєстру адвокатів України. Такий підхід безпосередньо впливатиме на порядок надання правової допомоги та зменшить кількість недобросовісних осіб, які мають на меті отримати доступ до адвокатської професії у зв'язку із встановленням законодавчої монополії, без розуміння обсягу та бажання дотримуватись обов'язків, які покладені на адвоката в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
2. Правила адвокатської етики: (затверджені на Звітно-вибочому з'їзді адвокатів України 09 червня 2017 року). Київ, 2017. 33с.
3. Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: Наказ Міністерства юстиції України від 25.02.2014 р. № 386/5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14/>.
4. Про затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі: Наказ Міністерства юстиції України від 21.12.2017 р. № 4125/5. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1554-17/>.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Гражданское право: учебник. Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. 3. изд., перераб. и доп. 2000. Т. 2. 730с.
7. Мирошник А.В. Возмездное оказание услуг в гражданском праве России: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Саратов, 2003. 172 с.

*Лісниченко Є. С.,
Голова дисциплінарної палати
Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії
адвокатури Київської області,
адвокат*

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОСИН АДВОКАТА З ОРГАНАМИ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Адвокатська етика – приписувана корпоративними правилами належна поведінка адвоката у тих випадках, коли правові норми не встановлюють для нього конкретних правил поведінки.

Вироблення адвокатурою і дотримання адвокатами особливих деонтологічних вимог і правил – необхідна наріжна передумова повноцінного функціонування адвокатури, виконання нею її важливої соціальної ролі в демократичному суспільстві[.

Адвокат при здійсненні своєї професійної діяльності виступає носієм обов’язків, іноді суперечливих, по відношенню не тільки до правоохоронних та судових органів, але і до адвокатури в цілому та окремих адвокатів.

Надзвичайна важливість функціонального навантаження адвокатури вимагає від адвокатів слідування високим етичним стандартам поведінки; водночас специфіка обов’язків, що лежать на адвокатурі, обумовлюють необхідність збалансування служіння адвоката інтересам окремого клієнта з інтересами суспільства в цілому, дотриманням принципів законності і верховенства права.

Тому необхідно встановлювати правила професійної адвокатської етики, які мають стати путівником адвоката в обранні належних варіантів професійної поведінки.

В Україні єдиним корпоративним актом, що містить етичні норми діяльності адвокатів, є **Правила адвокатської етики**. Перші правила були прийняті Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України 1 жовтня 1999 року. Нині діють правила, затверджені Звітно-виборним з’їздом адвокатів України 9 червня 2017 року.

Грунтовне знання цього документу необхідне для успішної професійної діяльності кожного адвоката. Правила були вироблені з метою уніфікованого закріплення традицій і досвіду української адвокатури в сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загальноvizначних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві. Вони покликані слугувати системою орієнтирів для адвокатів України відповідно до статусу, основних завдань адвокатури та принципів її діяльності.

Одним з основних **принципів адвокатської етики** є повага до адвокатської професії. Всією своєю діяльністю адвокат повинен стверджувати повагу до адвокатської професії, її сутності і громадського призначення, сприяти зберіганню та підвищенню її престижу.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і чинні Правила адвокатської етики передбачають, що будь-яке їх порушення є дисциплінарним проступком, який може потягнути за собою дисциплінарне стягнення.

І, насамперед, це стосується відношення адвокатів до виконання обов'язку адвоката своєчасно, протягом 3-х днів з моменту настання факту, вносити зміни до Єдиного державного реєстру адвокатів України. Дуже часто на практиці стикаємося з ситуацією, що адвоката за вказаними в реєстрі даними знайти неможливо. Не діють ані телефони, ані адреси. Як приклад, в соціальній мережі один адвокат ображено заявив, що всі заходи Рада проводить тільки для обраних, а інші навіть привітання не отримали з Днем адвокатури. Пішла до Ради за поясненнями. З'ясувала, що привітання були надіслані абсолютно всім адвокатам Київської області, але дуже багато, і серед них і на адресу цього адвоката, повернулося, оскільки адресат за цією адресою не знаходиться. То ж постає питання, хто винен в тому, що адвокат не отримав привітання?!

Така ж ситуація і з виконанням адвокатами обов'язку постійно підвищувати свій кваліфікаційний рівень, взяття участі у семінарах, які двічі на місяць безкоштовно проводить Рада адвокатів Київської області. Наразі до проведення таких заходів долучається і Науково-практична Рада при Раді адвокатів Київської області. Дана конференція тому живий приклад. Це теми не тільки цікаві, але й мають практичне застосування. Але не було в оголошенні про проведення конференції вказано, що будуть видані сертифікати, а вони будуть видані. Та багато адвокатів ідуть на заходи не за підвищенням рівня кваліфікації, а задля отримання сертифікату.

Третій приклад свідомого, але не усвідомлюемого, факту порушення адвокатами норм Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і Правил адвокатської етики, це несплата щорічних внесків на утримання та організацію діяльності органів адвокатського самоврядування. Але ж жоден функціонуючий орган не може існувати без фінансування. Ми самі обираємо і створюємо наші, адвокатські органи самоврядування, то ж і повинні нести відповідальність за всіх тих, «кого приручили».

Органи самоврядування Київської області діють тільки в інтересах адвокатів Київської області і адвокатури України в цілому. То ж бажаю всім активної участі в нашій розбудові.

Нестор Н. В.,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри правосуддя

юридичного факультету

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ДО ПИТАННЯ ПРО БАЛАНС МІЖ ПРІОРИТЕТАМИ ІНТЕРЕСІВ КЛІЄНТА ТА ДОТРИМАННЯМ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ПРИЙНЯТТЯ ТА ВИКОНАННЯ ДОРУЧЕННЯ КЛІЄНТА

Конституція України проголошує Україну правовою державою, в якій права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Водночас на сьогодні система правосуддя не виконує поставлені перед нею завдання на належному рівні. Одним з чинників такої ситуації є неефективність етичних стандартів в адвокатській діяльності. На ця прямо наголошує Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 [1]

Преамбула Правил адвокатської етики проголошує, що вони слугують обов'язковою для використання адвокатами системою орієнтирів при збалансуванні, практичному узгодженні своїх багатоманітних, іноді суперечливих професійних прав та обов'язків, а також закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката [2].

Одним з основних принципів адвокатської етики є пріоритет інтересів клієнта, на чому наголошує ряд дослідників, у тому числі Т. В. Варфоломеєва [3, с. 8], Н. М. Таварткіладзе [4, с. 9] та ін. Пріоритетність даного принципу відзначена також на рівні ряду

документів міжнародного характеру. Так, Відповідно до пункту 15 Основних положень про роль адвокатів, прийнятих восьмим Конгресом ООН з попередження злочинів у серпні 1990 р. в Нью-Йорку, адвокат має бути лояльним до інтересів свого клієнта [5]. Згідно пункту 2.7 Загального Кодексу для адвокатів країн Європейського співтовариства, керуючись нормами законодавства і правилами професійної етики, адвокат завжди зобов'язаний діяти в інтересах клієнта, які для нього завжди превалюють перед його власними та інтересами колег-юристів [6]. Слід наголосити, що даний

Слід наголосити, що принцип пріоритету інтересів клієнта також деталізується у статті 8 Правил адвокатської етики, зокрема, він полягає в тому, що у межах дотримання принципу законності адвокат зобов'язаний у своїй професійній діяльності виходити з переваги інтересів клієнта [2].

Безумовно, адвокат, перш за все, керується інтересами свого клієнта. Проте існує безліч обмежень, які зобов'язують адвоката дотримуватись певної лінії поведінки.

Так, статтею 28 Закону України «Про адвокатуру» адвокату забороняється укладати договір про надання правової допомоги і він зобов'язаний відмовитися від виконання договору, укладеного адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням, зокрема, у разі, якщо результат, досягнення якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких він наполягає, є протиправними, суперечать моральним засадам суспільства, присязі адвоката України, правилам адвокатської етики [7]. У продовження даного положення закону Правила адвокатської етики передбачають, що у випадках, якщо зазначені обставини не є очевидними, адвокат має надати відповідні роз'яснення клієнту. Якщо за таких обставин не вдається узгодити з клієнтом зміну змісту доручення, адвокат зобов'язаний відмовитися від укладення договору з клієнтом.

Окрім того адвокату категорично забороняється використовувати при виконанні доручення клієнта незаконні та неетичні засоби, зокрема, спонукати свідків до надання завідомо неправдивих показань, вдаватися до протизаконних методів тиску на протилежну сторону чи свідків (погроз, шантажу, тощо), використовувати свої особисті зв'язки (чи в окремих випадках особливий статус) для впливу прямо або опо-

середковано на суд або інший орган, перед яким він здійснює представництво, або захист інтересів клієнтів, використовувати інформацію, отриману від колишнього клієнта, конфіденційність якої охороняється законом, використовувати інші засоби, що суперечать чинному законодавству або цим Правилам (стаття 25 Правил адвокатської етики).

З вищенаведених положень ми бачимо, що з одного боку адвокат у своїй діяльності має виходити з переваги інтересів клієнта, а з іншого – уникати співпраці з клієнтом, який бажає досягнення результату або засоби його досягнення, на яких він наполягає, є протиправними чи суперечать моральним засадам суспільства.

Однак зрозуміло, що на практиці не завжди легко встановити ту межу, перетин якої зобов'язує адвоката відмовлятися у прийнятті доручення клієнта та його виконання. І якщо з оцінкою можливої протиправності бажаного результату клієнта чи засобів його досягнення може не виникнути проблем, то їх оцінка на предмет відповідності моральним засадам суспільства – питання вкрай складне та дискусійне. На підтвердження цього можна навести красномовний вислів видатного адвоката Анатолія Коні, який, критикуючи вади адвокатури, наголошував, що «... гармонія між моральними почуттями суспільства та завданнями і прийомами кримінальної захисту порушується при вигляді того, як захист злочинця звертається в виправдання злочину, причому потерпілого і винного, майстерно перекручуючи моральну перспективу справи, змушують помінятися ролями...» [8, с. 104].

Список використаних джерел:

1. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/276/2015/print>.
2. Правила адвокатської етики: затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf.
3. Варфоломеева Т.В. Впровадження міжнародних правил адвокатської етики в Україні. Вісник Академії адвокатури України. 2009. № 1(14). С. 7–20.

4. Таварткіладзе Н.М. Етичні основи діяльності адвоката-захисника: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2003. 22 с.

5. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року. База даних Законодавство України / ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_835.

6. Загальний кодекс правил для адвокатів країн європейського співтовариства (Страсбург, 1988). Бюлетень законодавства і юридичної практики України. 2000. № 1. С. 48.

7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

8. Кони А.Ф. Судебные речи: Общие черты судебной этики. Свидетели на суде. Обвинительные речи. Руководящие напутствия присяжным. Кассационные заключения. Кассационные доклады. По пересмотру Судебных Уставов. 4-е изд., значительно доп. СПб.: Тип. А.С. Суворина, 1905. 1096 с.

Очкольда М. Г.,

член дисциплінарної палати

Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії

адвокатури Київської області,

адвокат

ДОТРИМАННЯ АДВОКАТОМ ТАЄМНИЦІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Згідно ст. 46 «Правил Адвокатської етики» у відносинах з органами досудового розслідування, адміністративної юрисдикції, адвокат має дотримуватися принципів і підходів, закріплених розділом IV цих Правил, з урахуванням специфіки статусу цих органів і процесуальних форм взаємодії адвоката з ними, передбачених чинним законодавством. Адвокат повинен зберігати таємницю досудового розслідування в межах, визначених чинним кримінальним процесуальним законодавством.

Згідно ст. 222 «Кримінального процесуального кодексу України» відомості досудового розслідування можна розголошувати лише з письмового дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. Слідчий, прокурор попереджає осіб, яким стали відомі відомості досудового розслідування, у зв'язку з участю в ньому, про їх обов'язок не розголошувати такі відомості без його дозволу. Незаконне розголошення відомостей досудового розслідування тягне за собою кримінальну відповідальність, встановлену законом.

1. Щодо розголошення тайни слідства шляхом публікації витягу з ЄРДР («Facebook», тощо).

Існують випадки, коли правоохоронні органи у своїх скаргах на дії адвокатів, звинувачують останніх у тому, що вони здійснили розголошення тайні досудового розслідування шляхом публікації витягу з ЄРДР.

Для надання оцінки зазначеним діям адвокатів, необхідно визначитися, з якого саме моменту починається досудове розслідування.

Згідно ст. 214 «Кримінального процесуального кодексу України» зазначено, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого дже-

рела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення затверджуються Генеральною прокуратурою України за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Національним антикорупційним бюро України, органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства.

Тобто виникає питання, чи можна вважати публікацію витягу з ЄРДР розголошенням тайни досудового розслідування, якщо, згідно законодавства, досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Чи містися у такому витязі інформація, що є тайною досудового розслідування.

Після аналізу зазначених вище норм, можна дійти висновку, що оприлюднення саме витягу з ЄРДР, не можна вважати розголошенням відомостей досудового розслідування, бо воно починається саме з моменту внесення таких відомостей. Витяг свідчить лише про те, що досудове розслідування тільки почалося.

2. Чи можна вважати розголошенням адвокатом тайни слідства у засобах масової інформації та на сторінці «Facebook», якщо він озвучив інформацію, яка вже була раніше озвучена потерпілим, прокурором або іншою особою.

Існує практика, коли правоохоронні органи скаржаться на те, що адвокат коментуючи в засобах масової інформації певні обставини кримінальної справи, здійснив розголошення тайни слідства. В той же самий час, особливо це виникає у резонансних справах, такий адвокат використовував інформацію, яка ним вже раніше була розголошена потерпілим, прокурором або третьою особою (коментарі по телебаченню, Facebook, тощо).

Згідно ст. 387 «Кримінального кодексу України» розголошення без письмового дозволу прокурора, слідчого або особи, яка провадила оперативно-розшукову діяльність, даних оперативно-розшуко-

вої діяльності або досудового розслідування особою, попередженою в установленому законом порядку про обов'язок не розголошувати такі дані, – є кримінальним злочином.

Для того, щоб надати оцінку зазначеним вище діям, необхідно визначитися з термінологією.

Що можна вважати таємницею, а що ні?

Таємниця – це щось, що приховується (приховане) від інших. (Толковий словник Ожегова);

Таємниця – є інформація (відомості), що не підлягає розголошенню, та приховується від інших обмеженим колом осіб або особою. (Вікіпедія);

Що таке розголошення и з якого моменту таємниця вважається розголошеною?

Розголосити – це означає розповісти, зробити відомим всім (щось таємне). (Толковий словник Ожегова).

Таким чином, чи можна вважати розголошенням тайни досудового розслідування інформацію, яка вже раніше була розголошена іншими особами. Тобто, якщо адвокат отримав таку інформацію в тому числі і не в ході участі у дізнанні чи досудовому слідстві.

Висновок. Адвокат повинен зберігати таємницю досудового розслідування, але ж в той же самий час, при розгляді зазначених питань в межах дисциплінарного провадження, необхідно брати до уваги, чи не була розголошена така інформація будь-якою особою раніше. Якщо, така інформація була розголошена, то це вже не є таємницею і тому, не можна казати, що адвокат вчинив розголошення тайни досудового розслідування.

*Павлов М. О.,
член дисциплінарної палати
Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії
адвокатури Київської області,
адвокат*

ВЗАЄМОДІЯ ПРИНЦИПІВ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ ТА УНИКНЕННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ В АДВОКАТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Правовий зміст принципу уникнення конфлікту інтересів розкривається через дефініцію поняття «конфлікт інтересів», яке відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону про адвокатуру та адвокатську діяльність визначається як суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків...

Принципу ж конфіденційності присвячена окрема стаття Закону. Стаття 22 вказаного закону до адвокатської таємниці відносить:

- будь-яку інформацію, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта;
- питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання;
- зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката;
- складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях;
- інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності.

Також стаття 22 Закону про адвокатуру передбачає випадки втрати інформацією або документами статусу адвокатської таємниці та звільнення адвоката від обов'язку збереження адвокатської таємниці.

Правила адвокатської етики, затверджені 09.06.2017 звітно-виборним з'їздом адвокатів України (далі – Правила 2017 року), в деякій мірі вирівняли «диспропорцію» законодавчої уваги стосовно принципів конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів, присвятивши кожному з них окрему статтю, але, в той же час, створили інші передумови для неоднозначного розуміння змісту та взаємозв'язку вказаних принципів.

У частині 1 статті 9 Правила 2017 року загалом дублюють законодавче визначення поняття «конфлікт інтересів», проте у частинах 2–5 дещо розширюють зміст принципу уникнення конфлікту інтересів, встановлюючи певні додаткові обов'язки та обмеження для адвоката.

По-перше, адвокат без письмового погодження з клієнтами, щодо яких виник конфлікт інтересів, не може представляти або захищати одночасно двох або більше клієнтів, інтереси яких є взаємно суперечливими, або вірогідно можуть стати суперечливими...

По-друге, у разі отримання адвокатом конфіденційної інформації від клієнта, якому він надавав професійну ... допомогу, пов'язаної з інтересами нового клієнта при наданні правничої допомоги, адвокат зобов'язаний отримати письмове погодження клієнтів, між якими виник конфлікт інтересів.

По-третє, адвокат без письмового погодження з клієнтом, щодо якого виник конфлікт інтересів, не може представляти клієнта, якщо інтереси клієнта суперечать власним інтересам адвоката.

По-четверте, за відсутності письмового погодження клієнта, в разі виникнення конфлікту інтересів в процесі реалізації адвокатом договору, такий договір має бути розірваний.

Враховуючи необхідність використання адвокатами Правил адвокатської етики у якості обов'язкової системи орієнтирів при збалансуванні, практичному узгодженні багатоманітних і іноді суперечливих професійних прав і обов'язків відповідно до статусу, основних завдань адвокатури і принципів її діяльності, доцільним буде тлумачення положень Правил з урахуванням їх попередніх редакцій.

Правила адвокатської етики, схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України 01.10.1999 протоколом від 1–2 жовтня 1999 р. № 6/VI (далі – Правила 1999 року) містили статтю 8 «Неприпустимість представництва клієнтів з суперечливими інтересами», яка передбачала, що адвокат не може представляти одночасно двох або більше клієнтів, інтереси котрих є вза-

ємно суперечливими, або з високим ступенем вірогідності можуть стати суперечливими.

Правила адвокатської етики, затверджені Установчим З'їздом адвокатів України 17.11.2012 (далі – Правила 2012 року), серед інших містили і таку новелу як визначення конфлікту інтересів через зворот «суперечність між особистими інтересами та професійними правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість ...».

Очевидно, що Правила 2012 року дублювали дефініцію «конфлікт інтересів», введenu Законом про адвокатуру, який, в свою чергу, запозичив вказаний підхід до визначення із Закону України «Про заходи запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 № 3206-VI, раніше прийнятого у часі та яким вперше введено поняття «конфлікт інтересів» у законодавчу лексику. Тоді ж, тим же законом додатково було введено низку законодавчих термінів – «потенційний конфлікт інтересів», «реальний конфлікт інтересів», «приватний інтерес», «неправомірна вигода», «врегулювання конфлікту інтересів». Проте такі здобутки українського законодавства, на жаль, до цього часу не використані для вдосконалення норм адвокатської етики. За такої ситуації однозначне тлумачення положень Правил 2017 року стосовно принципів неприпустимості конфлікту інтересів та конфіденційності можливе лише З'їздом або Радою адвокатів України, у іншому разі – адвокату, як вбачається, необхідно буде самостійно відповідати на питання:

- який зміст поняття «особистий інтерес адвоката»?;
- чи матиме клієнт, якому адвокат надавав правову допомогу у минулому, підстави скаржитись на порушення принципу неприпустимості конфлікту інтересів у разі дотримання таким адвокатом принципу конфіденційності під час надання правової допомоги новому клієнту, інтереси якого були пов'язані з інтересами такого попереднього клієнта?;
- чи матиме новий клієнт підстави для пред'явлення вимог до адвоката у зв'язку з порушенням принципу уникнення конфлікту інтересів, якщо предмет договору про надання правової допомоги не пов'язаний з інтересами клієнта, які були взаємно суперечливими інтересам колишніх клієнтів адвоката, за умови збереженням адвокатської таємниці та принципу пріоритету інтересів клієнта?

Аналізуючи у сукупності положення Правил адвокатської етики 2017 року, Правил 2012 року та Правил 1999 року стосовно принципу уникнення конфлікту інтересів можна стверджувати, що вищевказані Правила сходяться у одному – адвокат одночасно не може представляти, захищати або надавати професійну правничу (правову) допомогу двом або більше клієнтам, інтереси яких є взаємно суперечливими, або вірогідно можуть стати суперечливими.

Тобто адвокат у випадку існування суперечливості інтересів клієнтів, може представляти лише одного клієнта, з яким договір про надання правової допомоги вже укладено.

Однак обсяг змісту вказаного принципу в рамках статті 9 Правил 2017 року вносить деяку плутанину у розуміння поняття «конфлікт інтересів» і створює підґрунтя для різного його тлумачення.

Стосовно передбаченої статтею 9 Правил 2017 року альтернативної можливості – у разі письмового погодження з клієнтами з суперечливими інтересами одночасно захищати їх, представляти їх інтереси або надавати їм правову допомогу – то вона не узгоджується з вимогами п. 7 ч. 1 ст. 28 Закону, відповідно до якої адвокату забороняється укладати договір про надання правової допомоги і він зобов'язаний відмовитися від виконання договору якщо адвокат надає правову допомогу іншій особі, інтереси якої можуть суперечити інтересам особи, яка звернулася щодо укладення договору про надання правової допомоги.

Таким чином, Закон виключає будь-яку можливість одночасного надання правової допомоги особі, інтереси якої суперечать інтересам особи, з якою адвокатом уже укладено договір про надання правової допомоги.

Не сприяє однозначності і закріплення статтею 35 Правил 2017 року за адвокатом обов'язків, що випливають з принципу уникнення конфлікту інтересів, які продовжують діяти і після завершення дії договору.

Слід зазначити, що суперечливість інтересів клієнтів, а відтак і можливість порушення адвокатом принципу уникнення конфлікту інтересів, очевидно, може існувати до тих пір, доки інтереси клієнтів стосуються одного предмету спору (справи, провадження), і у випадку вирішення такого спору (закриття справи, провадження) не буде підстав стверджувати про наявність такої суперечливості. У такому разі існуватиме вірогідність порушення адвокатом лише принципу конфіденційності.

Щодо питання виникнення конфлікту інтересів у якості суперечності між особистими інтересами адвоката та його професійними обов'язками перед клієнтом, то його варто розглядати у взаємозв'язку з положеннями статті 28 Закону. В останньому визначено, що адвокат не може укладати договір про надання правової допомоги та має відмовитись від виконання укладеного договору у разі якщо:

- адвокат є членом сім'ї або близьким родичем посадової особи, яка брала або бере участь у судочинстві, кримінальному провадженні, щодо яких до адвоката звертаються по правову допомогу;
- виконання договору може суперечити інтересам адвоката, членів його сім'ї або близьких родичів, адвокатського бюро або адвокатського об'єднання, засновником (учасником) якого він є, професійним обов'язкам адвоката, а також у разі наявності інших обставин, що можуть призвести до конфлікту інтересів.

Отже, наведені норми Закону також виключають можливість надання у таких випадках адвокатом правової допомоги, в тому числі і за наявності письмової згоди на це клієнта.

Застосування положень статті 9 Правил 2017 року, які в разі виникнення конфлікту інтересів передбачають можливість продовження надання правової допомоги після письмового погодження з клієнтом, вбачається можливим лише у інших випадках, не заборонених Законом про адвокатуру.

Правомірно також буде стверджувати, що припинення дії договору про надання правової допомоги внаслідок його належного виконання, не звільняючи адвоката від обов'язку збереження адвокатської таємниці, зумовлює припинення дії принципу пріоритету інтересів клієнта, а відтак і дії принципу неприпустимості конфлікту інтересів, оскільки за відсутності обов'язків перед клієнтом неможливе виникнення суперечності між ними та особистими інтересами адвоката.

Продовжуючи дослідження принципу неприпустимості конфлікту інтересів варто звернути увагу на статтю 20 Правил під назвою «Дотримання принципу неприпустимості конфлікту інтересів на стадії прийняття доручення клієнта», відповідно до якої адвокат не має права прийняти доручення, якщо інтереси клієнта об'єктивно суперечать інтересам іншого клієнта, з яким адвокат пов'язаний договором про надання правової допомоги.

Частина 2 статті 20 передбачає, що адвокат не має права прийня-

ти доручення також якщо конфлікт інтересів пов'язаний з тим, що адвокат отримав від іншого клієнта конфіденційну інформацію, що охоплюється предметом адвокатської таємниці або захищається законодавством в інший спосіб, яка має перспективу бути використаною при наданні правової допомоги новому клієнту.

Відповідно до ч. 3 ст. 20 обмеження, передбачені цією статтею, не застосовуються в конкретному випадку за письмовою згодою клієнта (клієнтів), інтереси якого (яких) представляє адвокат та є суперечливими.

Положення частин 2 та 3 статті 20 Правил 2017 року виглядають суперечливими, якщо їх аналізувати у контексті обов'язків адвоката зберігати адвокатську таємницю та невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів, оскільки наявність перспективи використання інформації, що охоплюється предметом адвокатської таємниці у відносинах з попереднім клієнтом, при наданні правової допомоги новому клієнту безпосередньо пов'язана з усвідомленням адвокатом принципу конфіденційності.

Якщо співпраця з попереднім клієнтом закінчена – адвокат повинен зберігати адвокатську таємницю,

якщо співпраця ще триває – надання правової допомоги новому клієнту з суперечливими інтересами виключається відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 28 Закону, без можливості письмового погодження.

З огляду на вищезазначене положення статті 34 Правил 2017 року вбачаються правомірними лише у частині розірвання договору про надання правової допомоги у випадку, коли адвокат дізнався в процесі виконання доручення клієнта про існування конфлікту інтересів між інтересами цього та інших клієнтів, а також інших осіб за обставин, зазначених у статтях 20 та 22 Правил.

Отже, підставами для відмови в укладенні договору про надання правової допомоги та розірвання укладеного договору є такі:

...

4) виконання договору про надання правової допомоги може призвести до розголошення адвокатської таємниці;

5) адвокат є членом сім'ї або близьким родичем посадової особи, яка брала або бере участь у господарському, цивільному, адміністративному судочинстві, кримінальному провадженні, розгляді справи про адміністративне правопорушення, щодо яких до адвоката звертаються з пропозицією укладення договору про надання правової допомоги;

б) виконання договору може суперечити інтересам адвоката, членів його сім'ї або близьких родичів, адвокатського бюро або адвокатського об'єднання, засновником (учасником) якого він є, професійним обов'язкам адвоката, а також у разі наявності інших обставин, що можуть призвести до конфлікту інтересів;

7) адвокат надає правову допомогу іншій особі, інтереси якої можуть суперечити інтересам особи, яка звернулася щодо укладення договору про надання правової допомоги.

Крім того, існує ще такий елементарний фізіологічний фактор як ресурс людської пам'яті. Приймаючи доручення від клієнта сьогодні, чи може адвокат пам'ятати (пригадати), або й передбачити, що сьогоднішнє звернення про правову допомогу стосується (чи може стосуватися) обставин, фактів, документів, відомостей, з якими адвокат працював, (до яких він мав доступ) якийсь нетривалий (або ж навпаки – тривалий) час тому, надаючи правову допомогу іншому, колишньому клієнту.

Висновок: в наявному нормативному полі, основу якого становить Закон про адвокатуру та адвокатську діяльність і Правила адвокатської етики, ще не сформувалися навички українського адвоката оцінити всі ризики, наявні як синхронічно (сьогодні, при одночасному представництві двох і більше клієнтів), так і діахронічно (цебто, виникають із минулих справ адвоката). Так само й відсутні наразі логічно викладені, максимально продумані нормативи, за якими сама Дисциплінарна палата, без участі «вищого суб'єктивного розуму» у вигляді РАУ чи ВКДКА, могла б дійти висновку про дотримання чи порушення адвокатом принципів недопущення конфлікту інтересів та вимог зберігати адвокатську таємницю. І головне – визначити, де ж проходить та грань, коли загроза наявності конфлікту інтересів переростає в загрозу розголошення адвокатської таємниці.

Ці питання здаються риторичними лише до часу, поки не постають питання, до якої дисциплінарної відповідальності належить притягти адвоката? Адже на відміну від конфлікту інтересів, за розголошення адвокатської таємниці передбачення безальтернативне дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення права на зайняття адвокатською діяльністю.

Пацкан Н. В.,

аспірант кафедри правосуддя

юридичного факультету

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСТУПУ ДО ПРОФЕСІЇ АДВОКАТА З ОГЛЯДУ НА РЕФОРМУ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ

Державна політика в сфері розвитку адвокатури націлена на створення в Україні конкурентоспроможної адвокатури, представники якої володітимуть високим рівнем кваліфікації та слідуватимуть визначеним правилам професійної етики. Адвокати, також, як і, наприклад, судді або нотаріуси, є особами юридичної професії, фахівцями, чия професійна підготовка не повинна викликати сумнівів ні у колег, ні у держави, ні у осіб, в інтересах яких здійснюється адвокатська діяльність.

Цілком влучно зазначає Т.В. Варфоломеєва, що реформи, які відбуваються в Україні, прискорюють процес вдосконалення законодавства про адвокатуру, адже неприпустимо за умов значних змін у судоустрої, кримінально-процесуальному законодавстві залишати адвокатуру з багатьма нерегульованими проблемами, обмеженими можливостями захисту прав і свобод громадян, які виникли ще на межі ХХ – ХХІ століть в Україні [1].

Статтею 6 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлено вимоги, яким повинна відповідати особа, яка бажає отримати доступ до професії адвоката. Так, адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Положення даної статті з огляду на реформу вищої освіти повинні бути приведені у відповідність із ЗУ «Про вищу освіту». Так, статтею 5 ЗУ «Про вищу освіту» визначено чотири рівні вищої освіти (почат-

ковий рівень (короткий цикл) вищої освіти, перший (бакалаврський) рівень, другий (магістерський) рівень, третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень). Таким чином, необхідним є внесення змін у статтю 6 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у частині вимог щодо наявності вищої юридичної освіти у осіб, які можуть здійснювати адвокатську діяльність. Зокрема, необхідним видається зазначити, що під вищою юридичною освітою у контексті статті 6 «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» слід розуміти другий (магістерський) рівень вищої юридичної освіти, отриманий в Україні, а також вищу юридичну освіту відповідного рівня, здобуту в іноземних державах та визнану в Україні в установленому законом порядку. Зміни такого ж характеру містяться у проекті Закону «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (нова редакція) та інших пов'язаних законодавчих актів України» (далі – Проект) [2], що, безперечно, є його позитивом у цьому контексті та заслуговує на підтримку.

Крім того, у вищевказаному Проекті запропоновано новий підхід до визначення стажу роботи в галузі права, під яким пропонується розуміти стаж роботи особи не менше двох років в якості стажера адвоката та (або) на посаді судді. Відтак, має місце абсолютно новий підхід у визначенні статусу помічника та стажера адвоката. Зокрема, помічником адвоката визнається особа, яка має вищу юридичну освіту не нижче першого (бакалаврського) рівня та працює на підставі трудового договору (контракту), стажером, у свою чергу, є помічник адвоката, який має вищу юридичну освіту не нижче другого (магістерського) рівня.

В цілому наведені пропозиції відповідають Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженій Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. Так, у п. 5.6 Стратегії визначено необхідність підвищення вимог до здійснення адвокатської діяльності, зокрема посилення професійних та морально-етичних вимог до осіб, які мають намір отримати статус адвоката, а також удосконалення процедур складення кваліфікаційного іспиту, проходження стажування, удосконалення інституту помічника адвоката [3].

Проте, тут варто зазначити, що проходження стажування до кваліфікаційного іспиту можна буде визнати як позитив лише у тому випадку, коли буде врегульовано питання надання перехідного періоду.

Зокрема, необхідно визначити можливість надання доступу до адвокатської професії особам, які до внесення відповідних змін були юрисконсультами і юристами-підприємцями, що надавали послуги з представництва інтересів в судах та були помічниками адвоката. Це обумовлено в першу чергу тим, що у таких осіб досить кваліфікації і досвіду для успішної здачі кваліфікаційного іспиту та набуття статусу адвоката, а також необхідністю врахування інтересів осіб, які провадили свою діяльність з метою отримання доступу до адвокатської діяльності і виконували вимоги чинного законодавства. Таким чином, ми пропонуємо передбачити «спеціальний» період допуску до адвокатської професії, під час якого дозволити юристу, який працює помічником адвоката мінімум два роки, здати іспит і отримати свідоцтво без проходження стажування, а іншим особам з вищою юридичною освітою за умови наявності п'яти років стажу роботи в галузі права і проходження ними піврічного стажування до моменту складання кваліфікаційного іспиту.

Також, окремої уваги потребують питання моменту набуття статусу стажера адвоката, а також обсягу їх прав та обов'язків.

Суб'єктом адвокатської діяльності завжди виступає тільки адвокат, тобто особа, яка отримала в установленому законом порядку статус адвоката і право здійснювати адвокатську діяльність. Відповідно до положень Проекту помічник адвоката може виконувати не тільки роботу технічного характеру, але і представляти клієнта у судових засіданнях та брати участь у слідчих (розшукових) діях разом із адвокатом. Щодо стажера, то у Проекті лише зазначається про діяльність під керівництвом адвоката з метою отримання професійних знань, умінь і навичок, необхідних для отримання статусу адвоката та самостійного здійснення адвокатської діяльності, що не дає змогу визначити яку саме діяльність може провадити стажер. Звідси, доцільним є визначення окремих видів діяльності, що може здійснюватися стажером адвоката, наприклад давати консультації з питань права, брати самостійно участь у досудовому вирішенні спорів тощо.

Таким чином, в умовах реформування адвокатури з метою підвищення вимог до здійснення адвокатської діяльності необхідним та основоположним є дотримання прав та врахування інтересів у рівній мірі усіх осіб, які бажають отримати доступ до професії адвоката.

Список використаних джерел:

1. Варфоломеєва Т.В. Реформа адвокатури – запорука належного захисту прав і свобод людини. Вісник Академії адвокатури України. 2010. Вип. 3 (19). С. 12–19.

2. Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (нова редакція) та інших пов’язаних законодавчих актів України» URL://sud.ua/ru/news/publication/113605-proekt-zakona-ob-advokature-cto-zhdat-ot-reformy-dokument.

3. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. Офіційний вісник Президента України. 2015. № 13. Ст. 33.

Погорецький М. А.,

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка,
адвокат, голова науково-практичної ради
Ради адвокатів Київської області*

ВПЛИВ ЕТИЧНИХ ЗАСАД ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА В КРАЇНАХ ЄС НА ЇХ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ

Багатоміжний досвід діяльності адвокатури провідних правових країн світу і, передусім країн ЄС, а також звичаї та традиції в її діяльності сформулювали спільну для всієї міжнародної юридичної спільноти модель адвоката.

Великий вплив на формування етичних засад професійної діяльності адвоката мають праці відомого англійського філософа, соціолога та юриста Ієремії Бенґама (1748–1832) «Деонтологія, або Наука про мораль», яку було опубліковано в 1834 р., а також відомого французького юриста (спочатку адвоката в Парижі, а згодом члена апеляційного суду) Франсуа Етьєнна Молло (М. Молло) (1794–1870) «Правила адвокатської професії у Франції», Париж, 1842 р., в якій він сформулював професійні та особисті вимоги до адвоката. Зокрема, М. Молло вважав, що адвокат повинен бути скромним і незалежним, чесним і педантичним, правдивим і стриманим, поміркованим та безкорисним.

Незалежність адвоката, на його думку, є одним з основних принципів адвокатської діяльності, яка є правом адвоката і обов'язком. Незалежним адвокат, писав М. Молло, буде тоді, коли буде поміркованим. Його поміркованість має бути у всьому, адже поміркованість зберігає благородство душі, силу розуму, дає владу над пристрастями, а всі ці якості необхідні адвокату.

Гідність адвоката, вважав М. Молло, є гідністю усього адвокатського товариства, тому Рада адвокатів має право вимагати від адвока-

та звіт про його суспільні діяння. Адвокат ніколи не повинен забувати про свою присягу, яка є для нього релігією та законом.

М. Молло мріяв, аби його праця набула інтернаціонального значення і у цьому зв'язку слід відзначити, що принципи адвокатської діяльності, закладені названим французьким вченим у 1842 р., стали основою законодавства, що регламентує адвокатську діяльність сучасної Франції.

Так, Постанова 2005–790, яка прийнята у Франції 12 липня 2005 р., регламентує правила етики юридичної професії. Ст. 2 Постанови визначає адвокатуру ліберальною і незалежною професією, а ст. 3 зобов'язує адвокатів виконувати свої обов'язки з гідністю, совістю, незалежністю, цілісністю і людяністю, дотримуючись присяги. Обов'язком також є дотримання принципів честі, вірності, безкорисливості, колегіальності, конфіденційності, помірності і люб'язності, самовідданості, працьовитості та обачності.

Сформульовані на початку XIX століття моральні вимоги до професії адвоката на сьогодні систематизовані, удосконалені, регламентовані також низкою міжнародних документів та закріплені національними етичними кодексами поведінки адвокатів різних держав.

Національні та міжнародні деонтологічні (етичні) кодекси поведінки адвокатів, як правило, визначають 4 групи обов'язків, що покладаються на адвоката при здійсненні ним професійної діяльності: а) перед клієнтами; б) перед судом та іншими державними органами; в) перед колегами-адвокатами та адвокатурою в цілому; г) перед суспільством.

Основними міжнародними документами, які закріпили деонтологічні правила поведінки адвокатів (станданти професійної етики адвокатів), прийнятими міжнародними організаціями юристів є: Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, 1988 р.; Хартія основоположних принципів діяльності європейських адвокатів, 2006 р.; Основні положення про роль адвокатів, 1990 р.; Станданти незалежності юридичної професії Міжнародної Асоціації юристів, 1990 р.; Декларація, прийнята Радою Адвокатур і правничих об'єднань ЄС 1977 р.; Директива Ради ЄС № 77/249, яка законодавчо закріплює рівні міжнародної реєстрації професійної діяльності для адвокатів країн-учасниць ЄС, 1977 р.; Міжнародний кодекс етики Міжнародної колегії адвокатів, 1956 р., в ред. 1988 р.

Одним із перших міжнародних документів, що закріпив правила професійної поведінки юриста (адвоката), який здійснює міжна-

родну юридичну практику, є Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р. Кодекс став взірцевим документом, який закріпив етичні норми поведінки адвокатів для країн-членів ЄС. Його прийнято з метою подолання складнощів, які виникають у адвокатів при здійсненні міжнародної практики у просторі ЄС, а також з метою запобігання «подвійної деонтології» у країнах-членах ЄС. У Кодексі висловлено побажання аби тлумачення і застосування національних деонтологічних правил і правил професійної практики здійснювалося у відповідності до положень даного документу. Дотримання адвокатом правил адвокатської асоціації або правового товариства, членом якого він є, є обов'язковим у разі їх відповідності положенням даного Кодексу.

Кодекс закріпив комплекс зобов'язань юридичного і морального характеру, які покладаються на адвоката: зобов'язання перед клієнтом; зобов'язання перед судом та іншими органами влади, з якими адвокат контактує, виступаючи як довірена особа клієнта або від його імені; зобов'язання перед іншими представниками даної професії в цілому і перед будь-яким із колег зокрема; зобов'язання перед суспільством, для членів якого існування вільної незалежної професії поряд із дотриманням правових норм є найважливішою гарантією захисту прав людини перед особою державної влади та інших інтересів суспільства.

Положеннями Кодексу визначено принципи адвокатської діяльності адвокатів країн-учасниць ЄС, а саме: незалежність; довіра і особиста порядність; конфіденційність; дотримання правил інших адвокатських асоціацій та правових товариств; неприпустимість видів діяльності; особиста реклама; домінантність інтересів клієнта; обмеження відповідальності адвоката по відношенню до клієнта; уникнення конфлікту інтересів.

Пункт 1.2. Кодексу визначає сутність правил професійної етики, наголошуючи на добровільності виконання правил професійної етики тими, на кого поширюється їхня дія, з метою забезпечення виконання адвокатом своїх обов'язків так, як це прийнято в будь-якому цивілізованому суспільстві. Наслідком недотримання адвокатом цих Правил є застосування дисциплінарних санкцій.

Правила, якими керується будь-яка асоціація адвокатів чи правове товариство, походять від існуючих в них традицій. Вони адаптовані

до організації та сфери діяльності професії у відповідній державі-членові, а також до її судових і адміністративних процедур та національного законодавства. Правила різних адвокатських асоціацій та правових товариств ґрунтуються на подібних цінностях і в більшості випадків свідчать про існування загальних для всіх засад.

Кодекс закріплює правила поведінки адвоката за межами своєї країни, але виключно на території країни-члена ЄС.

Враховуючи багатовіковий міжнародний практичний досвід в галузі адвокатури та специфіку професійної роботи адвоката, Рада адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи 25 листопада 2006 р. прийняла Хартію основоположних принципів діяльності європейських адвокатів. На сьогодні Хартія є складовою частиною Загального кодексу поведінки адвокатів Європейського Співтовариства та містить десять основоположних принципів європейської юридичної професії: незалежності та свободи адвоката щодо ведення справи клієнта; конфіденційності та поваги до професійної таємниці; уникнення конфлікту інтересів між клієнтами та між клієнтом і адвокатом; честі і гідності адвокатської професії, чесності та бездоганної репутації окремого адвоката; лояльності до клієнта; справедливого ставлення до клієнта у питаннях винагороди; професійної компетентності адвоката; поваги до колег по професії; поваги до верховенства права та справедливого відправлення правосуддя; саморегулювання адвокатської професії.

Відповідно до Основних положень про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 р., адвокати повинні постійно дбати про честь і гідність своєї професії як важливі учасники здійснення правосуддя. Здійснюючи адвокатську діяльність, адвокати повинні додержувати прав людини й основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом, діяти вільно і наполегливо відповідно до закону і визнаних професійних стандартів та етичних норм.

Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної Асоціації юристів, прийняті у 1990 р. в Нью Йорку, з метою вирішення завдання підвищення ролі і значення юристів, закріпили стандарти, які повинні враховуватися і поважатися урядами в процесі розробки загальнонаціонального законодавства та практики його застосування, а також братися до уваги всіма юристами. Керуючись встановленими правилами, стандартами і етичними нормами, адвокати при виконан-

ні своїх обов'язків завжди повинні діяти вільно, чесно і безстрашно, згідно з законними інтересами клієнта і без будь-якого втручання або тиску з боку влади або громадськості.

Орієнтиром етичної поведінки адвокатів країн-членів ЄС є також Декларація, прийнята Радою Адвокатур і правничих об'єднань ЄС (Council of the Bars and Law Societies of the European Union) у вересні 1977 р. Вона визначає основні засади, на яких повинні формуватися кодекси адвокатської етики країн-членів ЄС.

З метою розробки та запровадження уніфікованих для всіх держав етичних норм адвокатської діяльності ЄС постійно запроваджує загальноприйняті норми діяльності для адвокатів країн-членів ЄС. Гострим для ЄС є питання правового регулювання здійснення діяльності адвоката країни-члена ЄС на території іншої країни-члена ЄС. З метою гармонізації та уніфікації національних законодавств держав-членів органами ЄС видаються директиви і регламенти, які вирішують правові перешкоди на шляху реалізації здійснення такої діяльності, зокрема, Директива Ради ЄС № 77/249, яка законодавчо закріплює рівні міжнародної реєстрації професійної діяльності для адвокатів країн-учасниць ЄС, які отримали можливість бути внесеними до таких списків. При здійсненні адвокатом реєстрації засвідчується його державна належність та право займатися адвокатською практикою на території інших країн-учасниць ЄС. Директива визнає адвокатом кожну особу, яка наділена правом займатися такою діяльністю та вказує на обов'язок адвоката дотримуватись норм етики, прийнятих державою, в якій він здійснює адвокатську практику.

Важливим рекомендаційним документом, на який можуть орієнтуватися адвокати, залучені в міжнародну правничу практику, є Міжнародний кодекс етики Міжнародної асоціації юристів (International Bar Association – IBA)¹, який вперше був прийнятий в 1956 р. і на сьогодні діє в редакції 1988 р.

Міжнародна асоціація юристів є федерацією національних асоціацій юристів та юридичних товариств, що включає також членів – фізичних осіб. В даний час в цій організації налічується понад 40 000 юристів і 197 юридичних асоціацій та спільнот із більш ніж 180 країн всіх населених континентів. Міжнародна асоціація юристів базується

---

¹ На пострадянському просторі «International Bar Association» перекладається як «Міжнародна асоціація адвокатів» (або навіть як «Міжнародна асоціація адвокатських колегій»). На наш погляд, більш коректним перекладом є – «Міжнародна асоціація юристів».

в Лондоні і є найбільш репрезентативною серед всіх міжнародних неурядових організацій, що об'єднують юристів (серед них: Міжнародна асоціація молодих юристів, Міжнародна асоціація суддів у справах неповнолітніх, Міжнародна асоціація юристів-демократів, Міжнародна асоціація юристів-есперантистів, Міжнародний союз нотаріусів країн латинського мови, Міжнародний судових виконавців та інших осіб, які забезпечують застосування закону, Міжнародний союз суддів).

Більшість її членів, які мають організаційну структуру, прийняли кодекси юридичної етики як типових зразків для здійснення юридичної практики їх членами або для регулювання цієї практики. У деяких юрисдикціях обов'язок дотримуватися цих кодексів покладається на всіх практикуючих осіб їх відповідними асоціаціями юристів або юридичних товариств, або судами, або адміністративними відомствами, що мають у своєму розпорядженні юрисдикцією щодо допуску фізичних осіб до здійснення юридичної практики.

Рада Міжнародної асоціації юристів визнає, що адвокатська практика в кожній країні сформувалася під впливом правової системи, історичних факторів і рівня економічного розвитку та може відрізнятися, водночас є принципи, які загальні для діяльності всіх адвокатів і не суперечать розбіжностям між ними. Завданням зазначеного Міжнародного кодексу етики є вироблення стандартів, які будуть застосовуватися до юристів всередині кордонів різних держав.

Деонтологічні принципи професійної поведінки адвокатів, закріплені вищезазначеними документами, повинні бути враховані правотворчими національними органами та професійними об'єднаннями юристів при розробці нормативно-правових актів, професійних стандартів і кодексів поведінки адвокатів, проте, на сьогодні ці принципи лише частково імплементовані у національне законодавство в галузі адвокатури.

Порівнюючи деонтологічні засади адвокатської діяльності зарубіжних країн, можна виділити спільні, властиві всім країнам риси щодо діяльності адвокатів, а саме: структурованість, етапність процесу навчання майбутніх адвокатів; матеріальне стимулювання виконаної роботи; додержання норм і правил адвокатської етики; збереження адвокатської таємниці; гідність поведінки адвокатів; закріплення у законодавстві більшої кількості обов'язків адвоката, ніж прав тощо. Поряд з тим, існує і низка розбіжностей щодо засад діяльності адво-

катів різних європейських країн. Вироблення спільних деонтологічних засад адвокатської діяльності в країнах ЄС є можливим за умови об'єднання та обміну досвідом. Тому міжнародна юридична спільнота прагне до такого об'єднання, адже це дозволяє ділитися та запозичувати досвід, а також відкриває можливості для роботи адвокатів в єдиному правовому полі.

З метою такого об'єднання у міжнародному просторі створюються міжнародні правничі спілки та міжнародні правничі інституції, зокрема, Рада Адвокатур і правничих об'єднань ЄС (Council of the Bars and Law Societies of the European Union), створена у 1960 р., яка об'єднує 28 адвокатур Європи. Рада є дорадчим органом Ради Європи та постійним представником у Трибуналі Справедливості, Трибуналі Першої інстанції ЄС та в Європейському Суді з прав людини. Рада представляє інтереси адвокатів і правників в ЄС; координує роботу адвокатур і правничих об'єднань; організовує форуми і консультації з питань діяльності адвокатури та правників; аналізує практику адвокатів і правників та шукає шляхи вирішення проблем, які виникають у практиці; виступає єдиним суб'єктом від імені адвокатур та правників країн-учасниць даної інституції.

Міжнародний союз адвокатів (Union Internationale des Avocats), МСА (UIA) – міжнародна неурядова організація, утворена за ініціативою європейських адвокатів у 1927 році у м. Брюсселі (Бельгія). МСА має статус консультативного органу при ООН та Раді Європи. МСА має на меті збереження традицій адвокатури різних держав. Товариство об'єднує адвокатів усього світу, вивчає досвід діяльності адвокатур світу в захисті прав громадян, розповсюджує досвід і знання серед адвокатів світу та налагоджує відносини з адвокатськими об'єднаннями різних держав. Такий формат спілкування адвокатів у міжнародній спільноті є найбільш популярним.

Відповідно до Рекомендації № R (2000) 21 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо свободи здійснення адвокатської діяльності розробка деонтологічних (етичних) кодексів поведінки адвокатів є обов'язком кожної держави-члена Ради Європи, в тому числі й для України. Рекомендації визначають обов'язком адвокатських колегій та інших професійних об'єднань адвокатів ЄС розробити професійні стандарти і кодекси поведінки та забезпечити, щоб під час захисту законних прав та інтересів своїх клієнтів адвокати були зобов'язані діяти незалежно, сумлінно і справедливо. Дотримання

таких вимог розглядається світовою адвокатською спільнотою запорукою функціонування адвокатури.

Хоча процес побудови інституту адвокатури України відстає на століття, порівняно з європейськими країнами, такими, наприклад, як Франція, Німеччина та ін., деонтологічні стандарти адвокатської діяльності в Україні за часів її незалежності постійно розвиваються та удосконалюються. На сьогодні в Україні діють національні та міжнародні деонтологічні (етичні) кодекси (правила) поведінки адвокатів. Запозичення європейського досвіду адвокатської діяльності, яка вже стала традицією, безумовно є корисним для організації та діяльності адвокатури в Україні.

Деонтологічні (етичні) правила поведінки адвокатів в Україні традиційно закріплюються в правилах адвокатської етики. Так, наприклад, Правила адвокатської етики, затверджені Установчим З'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 р. зазначали, що необхідною передумовою повноцінного функціонування адвокатури та виконання нею її важливої соціальної ролі в демократичному суспільстві є дотримання адвокатами особливих деонтологічних вимог і правил. Правила закріплювали такі принципи адвокатської етики в Україні: незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності; дотримання законності; домінантність інтересів клієнтів; неприпустимість конфлікту інтересів; конфіденційність; компетентність та добросовісність; повага до адвокатської професії; вимоги до рекламування адвокатської діяльності.

Подальшим розвитком деонтологічних (етичних) правил поведінки адвокатів в Україні є Правила адвокатської етики, затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р., які мають на меті уніфіковане закріплення традицій і досвіду української адвокатури в сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загально-визнаних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві. Правила слугують обов'язковою для використання адвокатами системою орієнтирів при збалансуванні, практичному узгодженні своїх багатоманітних, іноді суперечливих професійних прав та обов'язків відповідно до статусу, основних завдань адвокатури і принципів її діяльності, визначених Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законодавчими актами, а також закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката. Хоча

Правила й містять низку дискусійних положень, водночас, вони є важливим кроком в імплементації етичних засад професійної діяльності адвоката в країнах ЄС в українське законодавство та правозастосовну практику.

З набранням чинності Правил продовжують залишатися актуальними такі питання: забезпечення адвокатів України високим рівнем професійної підготовки, фундаментального знання чинного законодавства, практики його застосування, опануванням тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, ораторського мистецтва, ефективністю правової допомоги, глибоким знанням адвокатської етики. У зв'язку з цим перед Національною асоціацією адвокатів України та Радами адвокатів постають такі важливі питання: про способи отримання належних професійних знань і вмінь, наявність котрих вимагається від особи, яка має намір отримати статус адвоката; про підвищення якості допуску до професії адвоката (іспити, стажування); про реалізацію обов'язку адвоката підтримувати необхідний рівень професійних знань; про визначення недостатньої компетентності адвоката в зв'язку з його відмовою за цією підставою від надання правової допомоги; про дотримання адвокатами адвокатської етики тощо.

Список використаних джерел:

1. Барщевский М.Ю. Адвокатская этика. 2-е изд. испр. М.: «Профобразование», 2000. Самара: Изд. дом «Федоров», 1999. 312 с.
2. Варфоломеева Т.В. Впровадження міжнародних правил адвокатської етики в Україні. Вісник Академії адвокатури України. 2009. № 1. С. 7–20.
3. Водянніков О. Біг по колу: реформування адвокатської діяльності в Україні в світлі Європейських стандартів. URL: www.sokol.law.
4. Декларація, прийнята Радою Адвокатур і правничих об'єднань ЄС 1977 р. База даних законодавства України / ВР України. URL: <http://radako.com.ua/news/prezentaciya-proektu-deklaraciyi-shchodo-zahistu-prav-lyudini-u-kriminalnomu-sudochinstvi>.
5. Директива Совета Европейских Сообществ 77/249/ЕЭС от 22 марта 1977 г. о содействии эффективному осуществлению свободного предоставления услуг адвокатами. URL: <http://base.garant.ru/2564447/#friends#ixzz5BSbiarSp>.

6. Загальний кодекс правил для адвокатів держав Європейського співтовариства, прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_343.

7. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства: прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р. База даних Законодавство України / ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343.

8. Кодекс поведінки європейських адвокатів, прийнятий на пленарній сесії Ради адвокатських об'єднань та спілок адвокатів Європи від 28 жовтня 1988 р. з поправками від 28 листопада 1988 р., 6 грудня 2002 р., 19 травня 2006 р. URL: <http://unba.org.ua/akts-naau/downloads/125-pologennya.html?version=1>.

9. Кодекс профессиональной этики адвоката: официальный сайт Федеральной палаты адвокатов Российской Федерации. URL: <http://www.fparf.ru/laws/kodex.etika.htm>.

10. Международный кодекс этики, принят 1956 г. (редакция 1988 г.). URL <http://advokpalata-21.ru/urbanleft/kodeksworld.html>.

11. Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции. Перевод с французского. Издание Н.П. Шубинского. М.: Высочайше утв. Т-во Скоропечатни А. А. Левенсон, 1894. XVI. 98 с.

12. Мюллера Р. Независимость – основной принцип юридической этики. Адвокат. 1996. № 11. URL: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1132077>.

13. Основні положення про роль адвокатів 1990 року, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам. База даних законодавства України / ВР України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_835.

14. Правила адвокатської етики, затверджені Установчим З'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 р. URL: http://search.ligazon.ua/1_doc2.nsf/link1/MUS20912.html.

15. Правила адвокатської етики: затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf.

16. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. База даних Законодавство України / ВР України. URL:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

17. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів. URL: <http://sc.gov.ua/uploads...29> Рекомендація № R (2000) 21.doc.

18. Рекомендація R(2000)21 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків. URL: [https://www.court.gov.ua/.../Рекомендація%20№%20R%20\(2000\)%2021.doc](https://www.court.gov.ua/.../Рекомендація%20№%20R%20(2000)%2021.doc).

19. Святоцька В. О. Етичні (деонтологічні) засади професійної діяльності адвокатів в Україні та країнах ЄС. Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 3. С. 174–177.

20. Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної Асоціації Юристів. URL: <http://bibliograph.com.ua/kodex-9/24.htm>.

21. Таварткіладзе Н. М. Етичні основи діяльності адвоката-захисника: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10. Одеса, 2003. 16 с.

22. Хартія основоположних принципів діяльності європейських адвокатів. URL: http://qala.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/Hartiya_brenduvannya.pdf.

23. Bentham J. Deontology; or, The science of morality: in which the harmony and co-incident of duty and self-interest, virtue and felicity, prudence and benevolence, are explained and exemplified. London: Ethics, Utilitarianism, 1834. 420 p.

24. Decree 2005-790 «Relating to the rules of ethnics of legal profession». URL: http://cnb.avocat.fr/Etre-avocat-en-France-Reglementation-professionnelle-Les-textes_a1449.html.

25. Etre avocat en France: Reglementation professionnelle – Les textes. URL: http://cnb.avocat.fr/Etre-avocat-en-France-Reglementation-professionnelle-Les-textes_a1449.html.

Предко Д. Є.,

кандидат філософських наук,

асистент кафедри загальної психології

факультету психології

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЦИЦЕРОНА: СУЧАСНІ КОНТЕКСТИ

Ім'я Марка Туллія Цицерона (106–43 рр. до н.е.) упродовж століть викликало захват, надзвичайну цікавість і трепетне відношення. Про Цицерона написані гори літератури. Про кожну його промову, про кожний діалог, про кожний лист – буквально про кожний рядок – написані томи і томи. Цицерон – це цілий світ. Він залишив багато промов. Свої адвокатські успіхи Цицерон пов'язував не з талантом, а з освітою, підкреслюючи, що без знань немає справжнього красномовства. Цицерону належать також відомі слова про те, що багатство змісту породжує і багатство вираження – якщо зміст значимий, то він викликає природний блиск і в словах.

Природне право, за Цицероном, появилось раніше за всі писані закони, тому й встановлюється природою, а не людськими рішеннями. Оскільки право встановлюється природою, а не людськими рішеннями і постановами, остільки основна вимога при встановленні законів така: вони повинні ґрунтуватися на справедливості. Цицерон дає розгорнуте визначення природного права: «Справжній закон – це розумне становище, відповідне природі, що розповсюджується на всіх людей, постійне, вічне, яке закликає до виконання обов'язку, наказуючи, забороняючи, від злочину відлякує, воно, проте, нічого, коли це не потрібно, не наказує чесним людям і не забороняє їм і не впливає на безчесних, наказуючи їм що-небудь або забороняючи. Пропонувати повну або часткову відміну такого закону – блюзнірство; скільки-небудь обмежити його дію не дозволено; скасувати його повністю неможливо, і ми ні постановою сенату, ні постановою народу звільнитися від цього закону не можемо» [1, с. 64].

Закон, що встановлюється людьми не повинен порушувати порядок в природі. При створенні законів Цицерон вважав, що необхідно спиратися на два положення: традиція і універсалізм законотворчості, тобто а) закони повинні відповідати встановленим в державі ладу, традиціям і звичаям предків; б) закони повинні, виходячи із загальних засад людської природи, носити універсальний характер. При цьому Цицерон вважав, що він писав закони не лише для римлян, а для всіх «чесних і твердих духом» народів. Із покоління у покоління передавали сформульовані ним загальні принципи ставлення до законів, які й до сьогодні є імперативом адвокатської діяльності: «Ми повинні бути рабами законів, щоб стати вільними», «Закон повинен викорінювати вади і насаджувати чесноти», «Знання законів полягає не в тому, щоб пам'ятати їх слова, а в тому, щоб осягати їх зміст», «Благо народу – ось вищий закон». «Перша вимога справедливості, – підкреслював Цицерон, – полягає у тому, щоб ніхто нікому не шкодив, якщо тільки не буде спровокований на це несправедливістю, а також, щоб всі користувалися спільною власністю як спільною, а приватною – як своєю» [1, с. 131].

На думку Цицерона, судді при обранні обвинувача повинні звертати увагу, головним чином, на наступні дві умови: кого за все більш бажає мати представником звинувачення потерпіла сторона, і кого все менше – обвинувачений в нанесенні їй образ. Оратор, будучи знавцем психології людини, вважав, що значна частина промови захисника повинна бути спрямована на те, щоб змінити настрої слухачів і всіма способами їх повести за собою. Він вважав, що є два типи мас. З одного боку, це маси, що «піддатливі емоціям». З ними необхідно використовувати механізми психологічного зараження для того, щоб викликати ефект «емоційного бомбардування» з метою залучення на свою сторону. З іншого боку, – маси, «піддатливі розуму». З ними необхідно принципово по-іншому будувати спілкування. Зокрема, захисник зобов'язаний використовувати в спілкуванні з ними механізми логічної аргументації для того, щоб пробудити властиву їм здатність до самостійних роздумів і направити їх в потрібному напрямку.

Цицерон легко переходив від простого розмовного тону до серйозного і піднесеного, і навпаки, в залежності від вимог обставин справи. Пафос постійно чергується з жартом. Цицерон, зазвичай, надавав великого значення комічному ефекту в промові, досягаючи його різними засобами і вважаючи, що спонуканням сміху він повертає

суд на свою сторону. Серед цих засобів: і витончений жарт, і забавний каламбур, і сатирична замальовка, і грайливе слівце, вжиті завжди з великим умінням і винахідливістю. Іронія використовується Цицероном настільки часто, що стає постійною рисою промов.

Марк Туллій Цицерон розробив композицію судової промови, яка забезпечувала максимально легке засвоєння матеріалу. Промова складалася з шести частин: перша – вступ, який повинен викликати симпатії до захисника, зосередити увагу слухачів, підготувати їх до того рішення, яке запропонує захисник; друга – план виступу, в якому він ясно вказував основні положення захисту і висував тезу; третя – розповідь про те, як стався злочин. Найголовнішою частиною промови Цицерон вважав четверту частину – докази. Для доказу захисник привертая факти двоякого роду: одні з них повинні діяти на розум слухачів; інші впливати на почуття. Потім йшла п'ята частина – повторення вирішальних доводів, щоб вони краще закарбувалися у свідомості суду. І шоста частина полягала в підведенні підсумків, які б повністю переконували в правоті захисника. Така архітектоніка промови захисника повинна поєднувати простоту, безпосередність і пишність, інтелект і почуття.

Також вельми цікавий метод Цицерона, який і до сьогодні використовується в адвокатській діяльності. Це на диво простий і в той же час надзвичайно ефективний метод, званий також методом місць або системою Римської кімнати. Суть його полягає в тому, що запам'ятовуючі одиниці інформації треба подумки розставляти в добре знайомій кімнаті в строго визначеному порядку. Потім досить згадати цю кімнату, щоб відтворити необхідну інформацію. Саме так поступав Цицерон при підготовці до своїх виступів – він прогулювався по своєму будинку і подумки розміщував ключові моменти свого виступу в ньому.

Отже, справедливість, знання психологічних нюансів, мудрість є тими імперативами правничої діяльності Цицерона, які й до сьогодні викликають захоплення, спонукають вивчати його правничі практики й наслідувати їх, допомагають утвердити честь, гідність найвеличнішого й найблагороднішого покликання – Бути Людиною.

Список використаних джерел:

1. Цицерон. О старости. О дружбе. Об обязанностях. М.: Наука, 1974. 249 с.

Старенький О. С.,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри правосуддя

юридичного факультету

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ДОТРИМАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Тимчасовий доступ до речей і документів є одним із процесуальних заходів у кримінальному провадженні, у ході проведення якого уповноважені суб'єкти сторони обвинувачення можуть отримати речі чи документи, пов'язані з здійсненням адвокатом адвокатської діяльності й які становлять адвокатську таємницю. Саме тому чинне кримінальне процесуальне законодавство України повинно закріплювати належні гарантії, які б забезпечували дотримання правил адвокатської таємниці під час застосування відповідного засобу отримання доказів.

Відповідно до ст. 159 КПК України, тимчасовий доступ до речей і документів полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої зберігаються такі речі й документи, можливості ознайомлення з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити виїмку). Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення.

За загальним правилом тимчасовий доступ до речей і документів, що містять адвокатську таємницю, заборонений, що обумовлено реалізацією положень ст. 161 КПК України, яка передбачає, що речами і документами, до яких заборонено доступ, є: 1) листування або

інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги; 2) об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією.

Слід звернути увагу на те, що приписи ч. 6 ст. 163 КПК України у супереч ст. 161 КПК України допускають можливість слідчому судді, суду постановити ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, крім обставин, передбачених ч. 5 ст. 163 КПК України, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів. Як результат, колізія цих двох правових норм призводить до того, що на практиці непоодинокими є випадки, коли слідчі судді задовольняють необгрунтовані та незаконні клопотання слідчих, прокурорів про здійснення тимчасового доступу до речей і документів, що знаходяться у володінні адвокатів і які є предметом адвокатської таємниці. Як результат, слідчі, прокурори вилучають документи, пов'язані з здійсненням адвокатської діяльності, які в подальшому стають підставою для провадження відповідних слідчих (розшукових) дій чи застосування заходів забезпечення кримінального провадження. На нашу думку, чинне кримінальне процесуальне законодавство України повинно чітко визначати заборону щодо здійснення тимчасового доступу до речей і документів, які становлять предмет адвокатської таємниці, й в жодному випадку не допускати будь-яких винятків із цього приводу, оскільки адвокатська таємниця має бути абсолютною й непорушною, її дотримання є основою для реалізації засади змагальності у кримінальному провадженні та дотримання правил конфіденційності. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне змінити редакцію ч. 6 ст. 163 КПК України та викласти її наступним чином: «Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, за винятком речей і документів, які становлять адвокатську таємницю, якщо сторона кримінального провадження, крім обставин, передбачених частиною п'ятою цієї статті, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів».

Певні труднощі щодо дотримання правил адвокатської таємниці у ході здійснення тимчасового доступу до речей і документів обумовлені також й тим, що ст. 161 КПК України не закріплює виключний перелік речей чи документів, які можуть становити предмет адвокатської таємниці. У зв'язку з цим на практиці слідчим, прокурорами, слідчими суддями, судом не береться до уваги той факт, що всі документи, які перебувають на зберіганні в адвоката й які долучені до адвокатського дос'є, у тому числі й документи, пов'язані з наданням юридичних консультацій, порад, роз'яснень тощо, є предметом адвокатської таємниці, не зважаючи на те, що вони докладно не конкретизовані у ст. 161 КПК України. Будь-які спроби сторони обвинувачення отримувати доступ до відповідних речей чи документів шляхом застосування зазначеного засобу отримання доказів мають розцінюватися як порушення адвокатської таємниці. У зв'язку з цим, на нашу думку, положення ст. 161 КПК України потрібно доповнити пунктом третім й викласти його у такій редакції: «інші речі і документи, які відносяться до адвокатської таємниці».

Певні гарантії щодо дотримання адвокатської таємниці під час здійснення тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні закріплені у ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Так, зокрема ч. 2 цієї статті передбачено, у разі проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката слідчий суддя, суд у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження, а також враховує вимоги пунктів 2–4 частини першої цієї статті. Під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник ради адвокатів регіону, крім випадків, передбачених абзацом четвертим цієї частини. Для забезпечення його участі службова особа, яка буде проводити відповідну слідчу дію чи застосувати захід забезпечення кримінального провадження, завчасно повідомляє про це раду адвокатів регіону за місцем проведення такої процесуальної дії. Як бачимо, у ч. 2 цієї статті законодавцем звертається увага на необхідності дотримання слідчими суддями, судом

вимог пунктів 2–4 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» при постановленні відповідних ухвал. У той же час, жоден із бланкетних пунктів зазначеної норми не закріплює тимчасовий доступ до речей і документів, як це наприклад передбачено для оперативно-розшукових заходів чи слідчих (розшукових) дій (п. 3 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). При цьому, варто зауважити, що відсутність у цьому пункті серед переліку відповідних заходів тимчасового доступу до речей і документів призводить до того, що на практиці ініціатором клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів, що зберігаються в адвокатів, є не Генеральний прокурор, його заступники, прокурор Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя, як це чітко визначено для оперативно-розшукових заходів чи слідчих (розшукових) дій, а відповідні слідчі та прокурори нижчого рівня. На наш погляд, це є істотним недоліком вітчизняного законодавства, зважаючи на міжнародні та європейські вимоги щодо необхідності дотримання та збереження адвокатської таємниці, а також положень глави 37 КПК України. Тому ми пропонуємо викласти п. 3 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у такій редакції: «Проведення щодо адвоката слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій, застосування до нього заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення Апеляційного суду області, міст Києва і Севастополя, АРК, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора України, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя».

Степанов Є. В.,

кандидат юридичних наук,

член Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії

адвокатури Київської області,

секретар дисциплінарної палати

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ ПРИ СПІЛКУВАННІ АДВОКАТІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Величезні можливості сучасних інформаційних технологій відіграють усе більшу роль в житті кожної людини. Ці технології широко використовуються у багатьох сферах і, зокрема, в професійній. Вочевидь, що не є виключенням у цих процесах і адвокатська діяльність. Дедалі більше адвокатів, адвокатських бюро та об'єднань вже широко використовують можливості, які надає всесвітня мережа Інтернет. Характерною складовою цього процесу є використання соціальних мереж у професійній адвокатській діяльності, оскільки соціальні мережі є унікальною платформою для консолідації груп суб'єктів на основі спільності їх інтересів, а в результаті комунікативної взаємодії здійснюваної в інформаційній сфері – виникає значний синергетичний ефект.

Соціальна мережа визначається як соціальна структура, утворена індивідами або організаціями. Вона відображає розмаїті зв'язки між ними через різноманітні соціальні взаємовідносини, починаючи з випадкових знайомств і закінчуючи тісними родинними зв'язками (вперше термін запропоновано у 1954 р. Дж. А. Барнесом в роботі *Class and Committees in Norwegian Island Parish*, «Human Relations»). Характерною рисою сьогодення є те, що Інтернет все частіше починає використовуватися як засіб масової інформації, оскільки в ньому інтегруються телекомунікації, телефон, радіо, телебачення тощо. Першим Інтернет-сайтом, який пропонував можливості роботи із соціальними мережами, був *classmates.com*, який з'явився у 1995 р.

Наразі існує велика кількість різноманітних соціальних мереж різної направленості – Twitter, LinkedIn, Pinterest, Google Plus+, Tumblr,

MySpace, Instagram, Facebook тощо. Особливої популярності серед адвокатів останнім часом набула соціальна мережа Facebook, що пов'язано з дедалі все більш масовим її використанням як в Україні, так і в цілому в світі, можливості використання цієї мережі як в особистих, так і професійних цілях, в тому числі висвітлення своєї професійної діяльності, до певної міри «рекламування» своєї роботи, справ клієнтів, надання їм додаткового розголосу тощо.

Наряду з цим, мало хто з користувачів замислюється над тим, що викладена ними інформація, залишається в мережі практично назавжди, в багатьох випадках стає загальнодоступною, в тому числі, внаслідок хакерської атаки сторонніх осіб, людської помилки та злого наміру. Крім того, інформаційний профіль або, як іноді ще кажуть – інформаційний портрет, може створити і стороння особа з різних мотивів, в тому числі недоброчесних, з метою, наприклад, завдання шкоди репутації особи адвоката, через використання його справжніх персональних даних. Такі дані можуть бути взяті з офіційних джерел, зокрема Єдиного реєстру адвокатів України, фото, відео матеріали з резонансних судових засідань або ж з публічних виступів адвоката.

Поруч з цим, кількість скарг, пов'язаних з дисциплінарними проступками адвокатів у мережі Інтернет загалом і в соціальних мережах зокрема, що надходять і розглядаються дисциплінарними палатами кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, також невпинно зростає.

Правила адвокатської етики, що були затверджені Установчим з'їздом адвокатів України 17.11.2012, не містили спеціальних норм, які регулювали дотримання адвокатської етики при використанні мережі Інтернет, що, у ряді випадків, створювало помилкове враження про можливість вчинення в мережі Інтернет будь-яких дій, в тому числі і тих, що за своїм характером можуть бути кваліфіковані як дисциплінарний проступок. Таке помилкове враження створювали різні фактори, зокрема відсутність спеціальних правових норм, які визначали питання відповідальності адвоката за вчинення проступку в мережі, важкості ідентифікації конкретної особи в Інтернеті та доведення вчинення відповідних неправомірних дій саме нею.

Втім, незважаючи на вищезазначене, дисциплінарні органи виходили із загальних положень вимог Правил адвокатської етики (в редакції 17.11.2012), передусім ч. 1, ч. 2 ст. 12 Правил, згідно яких всією своєю діяльністю адвокат повинен стверджувати повагу

до адвокатської професії, яку він уособлює, її сутності та громадського призначення, сприяти збереженню та підвищенню поваги до неї в суспільстві; необхідності дотримання цього принципу у всіх сферах діяльності адвоката: професійній, громадській, публіцистичній та інших.

Незважаючи на важкість доведення самого по собі факту вчинення дисциплінарного проступку в інформаційній сфері, з урахуванням всіх обставин справи, у певних випадках, вчинення проступку доводилось і адвокати притягувались до дисциплінарної відповідальності, проте з об'єктивних причин це було радше виключенням, ніж правилом.

Отже, необхідність нового, більш якісного рівня правового врегулювання діяльності адвокатів в інформаційній сфері стало потребою сьогодення.

Прийняті 09.06.2017 Звітно-виборчим з'їздом адвокатів України 09.06.2017 Правила адвокатської етики містять спеціальний, Розділ VIII – «Дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет». У ньому містяться статті присвячені таким питанням як: «Принципи поведінки адвокатів у соціальних мережах» (ст. 57); «Дотримання принципів незалежності, професійності та відповідальності при користуванні адвокатом соціальними мережами, Інтернет-форумами та іншими формами спілкування в мережі Інтернет» (ст. 58); «Дотримання принципів чесності, стриманості, коректності та гідності при користуванні адвокатом соціальними мережами, Інтернет-форумами та іншими формами спілкування в мережі Інтернет» (ст. 59); «Дотримання принципів толерантності та терпимості, корпоративності, збереження довіри суспільства, конфіденційності та недопущення будь-яких проявів дискримінації» (ст. 60).

Втім, незважаючи на це, проблемні питання дисциплінарної відповідальності адвоката при використанні мережі Інтернет досі залишаються.

Одним з таких проблематичних питань є питання доведення вчинення адвокатом дисциплінарного проступку саме у мережі Інтернет. В одних випадках, адвокати самі визнають факт вчинення відповідних дій, часто посилаючись на їх правомірність, в інших випадках – заперечують або ж сам факт здійснення цих дій ними особисто або ж взагалі посилаються на те, що публікація здійснена на профілі користувача, який ним не створювався або ж йому не належав. І такі твердження бу-

ває важко перевірити, дати їм належну правову оцінку, особливо коли представництво відповідного ресурсу знаходиться за межами України. В той же час, не зважаючи на це, вже існує практика Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, яка в окремих випадках дає змогу дисциплінарним органам адвокатури можливість встановити автора публікації та її належність адвокату. Загалом, в таких випадках оцінюються всі обставини, пов'язані зі скаргою. Наприклад, адвокат відмовляється від того, що він виклав в Інтернет інформацію, яка стала приводом для подачі на нього скарги, але ця інформація прямо пов'язана зі справою, яку в цей час вів саме він, певні подробиці в розміщеній інформації не могли бути відомі стороннім особам, або ж взагалі могли бути відомими лише адвокату. Є й інші способи встановлення авторства інформації, зокрема пов'язані з первинною реєстрацією сторінки або ж з відкритим використанням інших даних тісно пов'язаних з особою користувача. В кожному конкретному випадку, ситуація оцінюється виходячи з наявних доказів. Разом з тим, в ряді випадків, доведення вчинення дисциплінарного проступку в мережі Інтернет є неможливим, в такому випадку необхідно виходити з пункту 7 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність (затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 30.08.2014 № 120, із змінами внесеними рішеннями від 30.07.2015 № 86 та від 13.11.2015 № 143) згідно якого усі сумніви щодо доведеності вини адвоката тлумачаться на його користь.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що на тлі поєднання і взаємопроникнення інформаційних і нових соціальних технологій, соціальні мережі дають змогу адвокатам та їх потенційним клієнтам, клієнтам, іншим особам тощо, досягати ефективнішої та швидкої комунікації. Також можна констатувати, що мережева комунікація веде до зростання активності адвокатури загалом та підвищення рівня правової допомоги зокрема. З іншого боку це потребує від адвокатів неухильного дотримання при використанні мережі Інтернет вимог Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Правил адвокатської етики, оскільки порушення визначених вимог, за наявності у таких порушеннях ознак дисциплінарного проступку, може бути підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Яновська О. Г.,

*доктор юридичних наук, професор
суддя Великої Палати Верховного Суду*

ДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ В СВІТЛІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ АДВОКАТСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ

Розбудова правової держави є неможливою без створення гарантій для захисту прав людини, без забезпечення механізму функціонування такого специфічного демократичного інституту, яким є адвокатура. Адвокат немає повноважень спеціально слідкувати за дотриманням прав і свобод людини, не може застосовувати заходи примусу у разі їх порушення, але він є, по суті, специфічним засобом контролю за дотриманням законів у процесі здійснення правосуддя.

Історія адвокатури демонструє, що впродовж тривалого часу значення адвокатури припинувалося, і правовий статус адвокатів не знаходив належного законодавчого врегулювання. Це відбувалось тому, що в силу специфіки функцій, покладених на адвокатуру, її альтернативності органам державної влади, ставлення до неї змінювалося в різні періоди історії. Шлях становлення української адвокатури був особливо складним, здійснювались пошуки кращих форм і способів організації адвокатури. Чинний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зробив значний крок в напрямку зміцнення адвокатури в Україні та створення ефективного механізму її організації та функціонування. Однак, на жаль, необхідно констатувати наявність концептуальних проблем в організації та функціонуванні інституту адвокатури в країні, які породжують ганебні порушення прав адвокатів і, в цілому, суттєво знижують рівень довіри до адвокатів та підривають авторитет адвокатури в Україні.

Варто відмітити, що діяльність адвокатів має публічно-правовий характер. Глибокою помилкою було б уявлення про права адвоката як про засоби, необхідні лише йому самому. Права адвокатів є необхідними також усьому суспільству в цілому, бо вони сприяють повноті, всебічності, об'єктивності судочинства, досягненню на цій основі успіху в охороні прав і свобод людини. Саме про це іде мова

в «Основних принципах, що стосуються ролі юристів», затверджених в 1990 році на Конгресі щодо попередження злочинності й поводження з правопорушниками в Гавані: «Уряди забезпечують те, щоб юристи: а) могли виконувати всі свої професійні обов'язки в обстановці, вільній від погроз, перешкод, залякування чи невинуватого втручання... б) не зазнавали судового переслідування й судових, адміністративних, економічних або інших санкцій за будь-які дії, скоєні у відповідності з визнаними професійними обов'язками, нормами та етикою, а також погроз такого переслідування й санкцій».

Загалом, представники адвокатської професії мають бути впевнені, що їх не можна притягнути до кримінальної чи іншої відповідальності або погрожувати їй застосуванням у зв'язку з наданням ними правової допомоги, здійсненням захисту та представництва згідно із законом (у тому числі, й після втрати статусу адвоката, якщо ці дії пов'язані з його адвокатською діяльністю). Особа, що вже отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, має бути належним чином захищена від втручання в її професійну діяльність. Кодекс правил для адвокатів країн Євросоюзу передбачає такий принцип діяльності адвокатури: «Завдання, що виконуються адвокатом у процесі професійної діяльності, вимагають його абсолютної незалежності і відсутності будь-якого впливу на нього, пов'язаного, в першу чергу, з його особистою зацікавленістю або тиском ззовні».

В цілому, необхідно пам'ятати, що незалежність, як ознака існування адвокатури, є наріжним камінням при визначенні місця та ролі адвокатури в суспільстві. Адже, тільки незалежна адвокатура може здійснювати ефективний захист прав та законних інтересів людини в державі.

Відповідно до Правил адвокатської етики в своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, бути мужнім і принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їх ефективному використанні в інтересах клієнтів. Адвокат зобов'язаний не допускати в своїй професійній діяльності компромісів, що впливали б на його незалежність, з метою догодити суду, іншим державним органам, третім особам або клієнту, якщо такі компроміси розходяться з законними інтересами клієнта та перешкоджають належному здійсненню адвокатської діяльності. Адвокат не повинен займатися іншою діяльністю, яка ставила б його

в будь-яку залежність від інших осіб чи підпорядкувала б його вказівкам або правилам, які можуть увійти в суперечність з нормами чинного законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність і Правилами адвокатської етики, або можуть іншим чином перешкоджати вільному й незалежному здійсненню ним адвокатської діяльності.

Надзвичайно важливим та актуальним в світлі реалізації принципу незалежності адвокатської діяльності в Україні також є забезпечення та розвиток реальної свободи вираження поглядів. Відповідно до ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція) сенс вільного вираження поглядів – свобода мати свою думку, отримувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Подібна норма є необхідною запорукою для розбудови демократії, створення плюралістичного суспільства у системі органів адвокатури.

Право на вільне висловлення своїх поглядів і переконань є запорукою незалежності членів громадянського суспільства від держави, підпорядкованості держави громадянському суспільству. Очевидно, що без цього права суспільство не в змозі протистояти інформаційній експансії держави, відстояти власний погляд на події, які відбуваються. Свобода слова створює значну гарантію громадського контролю над державною владою. Відповідно до частини 1 статті 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Рівень визначення, реалізації і захисту прав людини в країні відображає ступінь розвитку країни в цілому, її соціальну та демократичну спрямованість, гуманістичне ставлення до найвищої соціальної цінності – людини. Саме тому обмеження вказаного права, в тому числі і щодо адвокатів, завжди зосереджує на собі увагу суспільства. Це питання є актуальним ще й тому, що Україна обрала курс на вступ до Європейського Союзу, у якому захист права на свободу думки і слова перебуває на високому рівні. Практика застосування Конвенції свідчить, що, розглядаючи справи відповідно до ст. 10 Конвенції, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) завжди розглядає спірні питання щодо обмеження свободи вираження поглядів через призму суспільного інтересу. В постанові ЄСПЛ у справі *Otegi Mondragon проти Іспанії* «*Otegi Mondragon v. Spain*» від 15.3.2011 р. вказується, що у випадку ведення публічної дискусії, що має суспільний інтерес, межі свободи розсуду, яку мала влада

при оцінці необхідності призначення покарання за певні висловлювання, були особливо вузькими [1].

Стаття 10 Конвенції визначає один з основоположних принципів демократичного суспільства: свобода вираження поглядів, гарантована пунктом 1 статті 10, становить одну з основних підвалин демократичного суспільства й одну з принципових умов його розвитку та умов самореалізації кожної особи. За умови додержання пункту 2, свобода вираження поглядів стосується не лише тієї «інформації» чи тих «ідей», які отримані належним чином або розглядаються як необразливі чи незначні, а й тих, що викликають образу, обурення або неспокій. Такими є вимоги плюралізму, терпимості й широти поглядів, без яких «демократичне суспільство» неможливе. Так, в справі «De Haas and Gijssels v. Belgium» ЄСПЛ прийняв рішення від 24 лютого 1997 року, в якому зазначив, що свобода вираження поглядів застосовується не лише до «інформації» чи «ідей», які схвально сприймаються чи розглядаються як необразливі або викликають байдужість, але й до таких, що ображають, шокують або бентежать державу чи будь-яку частину громади...слід пам'ятати, що стаття 10 захищає не тільки зміст виражених ідей та інформації, але також і форму, у якій вони доносяться [2]. Обмеження свободи вираження поглядів повинні зазнавати прискіпливого аналізу і мати переконливе обґрунтування: Суд нагадує, що відповідно до п. 2 статті 10 Конвенції сфера для обмеження політичних висловлювань чи дебатів щодо питань, які становлять загальний інтерес, є дуже малою [3].

В рішенні від 26 лютого 2009 року по справі «Кудешкіна проти Росії» ЄСПЛ окремо зазначив, що питання, що стосуються функціонування системи правосуддя, є питаннями, що викликають інтерес громадськості, обговорення яких вимагає захисту з боку статті 10 Конвенції. У демократичному суспільстві завжди повинна зберігатися можливість відкритого обговорення подібних тем [4].

Окремо треба відзначити, що не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у засобах масової інформації, висловлювання при здійсненні адвокатом наукової, творчої чи викладацької діяльності, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката.

Доречним тут було б згадати, що між свободою вираження поглядів та свободою об'єднання існує тісний зв'язок [5]. Ці обидва по-

ложення допомагають забезпечити захист демократичного характеру держави та гарантувати захист прав людини. Таким чином, свобода вираження поглядів та свобода об'єднання є, певною мірою, передумовою для реалізації інших прав. Такі підходи міжнародних інституцій вкотре підкреслюють суттєву обумовленість реальної свободи вираження поглядів представниками певного фаху міцністю їх професійного об'єднання та його здатністю ставати на захист прав своїх членів, не виступаючи при цьому самостійним інструментом придушення свободи слова, в тому числі, щодо актуальних питань вдосконалення та реорганізації функціонування самої професійної організації.

Для досягнення визначених цілей необхідно, перш за все, вирішити ряд послідовних та взаємоузгоджених завдань: створити функціонально структуровану систему органів адвокатського самоврядування з чітким розмежуванням та деталізацією їх повноважень, забезпечити пропорційність цих повноважень з визначеними функціями та умови реалізації закріплених повноважень, виділити пріоритети в об'єкті управлінського впливу.

На жаль, відсутність реального розмежування управлінських функцій між окремими ланками органів адвокатського самоврядування обумовлює неправомірне використання своїх повноважень цими органами, наприклад, у вигляді застосування дисциплінарних санкцій проти адвокатів за ініціативи органів самоуправління, яким не є притаманною функція контролю та нагляду. Варто визнати, що в дисциплінарній практиці органів адвокатського самоуправління формується негативна тенденція накладення дисциплінарних стягнень на адвокатів, які реалізують визначене на рівні Конституції України та Конвенції право на свободу вираження власних поглядів, позицій та переконань. Така практика очевидно може розглядатися як дисциплінарний механізм переслідування або залякування адвоката, що суперечить основним положенням ООН про роль адвокатів, відповідно до яких в країні має бути забезпечена відсутність зловживань дисциплінарною системою або її використання для переслідування, перешкоджання або неналежного втручання у діяльність адвокатів. Органи адвокатського самоврядування повинні гарантувати існування достатніх запобіжників для попередження подібних зловживань. І, в усякому випадку, не можуть порушувати принцип незалежності адвоката і виступати інструментом здійснення на нього неправомірного впливу та залякування.

Розмежування вказаних функцій між окремими ланками органів адвокатського самоврядування та здійснення контролю і управлінського впливу у випадку порушення визначеної системи розподілення повноважень зі сторони таких представницьких органів самоуправління як конференції регіонів та З'їзд адвокатів України дозволить уникати випадків зловживань своїми повноваженнями з боку органів самоврядування та, в кінцевому рахунку, забезпечить високий рівень ефективності функціонування адвокатури в нашій країні.

Список використаних джерел:

1. Постанова ЄСПЛ у справі Отегі Мондрагон проти Іспанії «Otegi Mondragon v. Spain» від 15.3.2011 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117512>.

2. Рішення ЄСПЛ у справі «DE HAAS AND GIJSELS v. BELGIUM» від 24 лютого 1997 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117714>.

3. Рішення ЄСПЛ у справі «Сюрек проти Туреччини» (Sürek v. Turkey) від 08.07.1999 р. URL: http://www.iidh.ed.cr/comunidades/libertadexpresion/docs/le_europeo/surek%20no%201%20batj%20vs%20turkey.html.

4. Постанова ЄСПЛ у справі «Кудешкіна проти Росії» від 26 лютого 2009 року. URL: http://www.mmhc.ru/praktika_evropejskogo_suda/praktika_po_st10_evropejskoj_konvencii/europ_practice12/.

5. Керівні принципи зі свободи об'єднання ОБСЄ/БДППІ та Венеціанської комісії. URL: <http://www.osce.org/odihr/132371?download=true>.

Наукове видання

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ АДВОКАТСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ

*Матеріали
науково-практичної конференція
(м. Київ, 12 грудня 2017 р.)*

Відповідальний за випуск
Комп'ютерна верстка
Обкладинка

О. В. Діордійчук
Д. М. Алексєєв
Д. М. Алексєєв

Підписано до друку 28.12.2017 р. Формат 60 x 84 ¹/₁₆.
Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman». Друк офсетний.
Умовн.-друк. арк. 5,93
Наклад 200 прим.

Видавництво «Алерта»
04210, м. Київ, а/с 112.

Тел.: (044) 223-15-25, 223-15-30.

E-mail: alerta.prawovaednist@gmail.com, веб-сайт: www.alerta.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 788 від 29.01.2002 р.